

הוועדים והוועדות

א. המינוח

בתחום פעולתו של ועד המינוח נעשתה עבודה במקצועות אלו:

1. ספרות (ירושלים) – הא' א' כגן הכין רשימה של מונחים בתורת המשקל והחרוז. לאחר עריכת הרשימה במוכרות תל-אביב נשלחה לבעלי המקצוע לחוות דעת. בישיבה אחת נדונו דרכי הפעולה של הוועדה בשנת תש-ל, והוצעו הצעות על הפרקים האחרים, שתקף הוועדה בדיוניה.

השתתפו בישיבה האדונים ע' איתן, א' ברידא, ב' הרושבסקי, א' כגן, ס' נוף, א-ד קולמן, ע' פליישר וח' רבין.
2. פסיכולוגיה (ירושלים) – בשתי ישיבות מכינות נקבעה דרך העבודה לוועדה לפסיכולוגיה, שתמנה בשנת תש-ל. נקבעה רשימה של שלושה-עשר פרקים, ועל שישה מהם הולך ונשלם איסוף המונחים והצעת תרגומם.

רפואה (ירושלים) – הא' א' זנדבנק הכין מצע לדיון על מונחי הפתולוגיה. המזכירות בתל-אביב השלימה מצע זה ושלחה אותו לאנשי רפואה. הורכבה הוועדה למונחי הרפואה, והיא תחיל בעבודתה בראשית שנת תש-ל.
3. חבריה יהיו מאנשי המקצוע האדונים ה' אונגר, מ' וולמן, ו' זילברשטין, א' זלוטניק, א' זנדבנק, א' רוזמן, ומן האקדמיה האדונים א-א אורבך, מ-ה בן-שמאי וא-ש רוזנטל.

4. כימיה (ירושלים) – הוועדה קיימה שש ישיבות, ובהן נדונו דרכי התרגום של כמה פרקים מכללי שמות התרכובות בכימיה האורגנית. הדיון מתנהל בעקבות הנמנקלטורה של האיגוד הבין-לאומי לכימיה עיונית ושימושית (IUPAC).

הוכן החוזר על כללי הכימיה האי-אורגנית, ונשלח לבעלי המקצוע. אישור הפרק יועמד על סדר יומה של המליאה באחת מישיבותיה הקרובות.
5. חברי הוועדה היו האדונים ע' איתן, א' גלזר, מ' מדן, י' מרכוס, י' לייבוויץ (יו-ר), י' קלואני, ע' שטייניץ וש' שר-אל.

6. כימיה (תל-אביב) – לא היו ישיבות. נשלחה הודעת סיכום של מונחי המכשירים והפעולות בהם, ונתקבלו הערות. גמר הדיון יהיה בישיבה משותפת של ועדות ירושלים ותל-אביב.

חברי הוועדה האדונים ע' איתן, ש' פינחס, ב' קרוא; המזכירה הגב' נורית רייך.
7. ספרנות (ירושלים) – היו ארבע ישיבות, ובהן נדונו ההערות לפרק השישי של מונחי הספרנות. ההשלמות למילון נדונו בישיבות מצומצמות של אנשי המקצוע והובאו אח-כ לפני מליאת הוועדה לאישור. ארבעת הפרקים הראשונים של המילון אושרו בישיבות המליאה של האקדמיה. הוחל בעריכת הלעזים לערכים העבריים שבמילון.

החברים מטעם האקדמיה: האדונים ש' אברמסון, מ' מדן וע-צ מלמד; בעלי המקצוע: האדונים ח' וליש, מ' נדב, ש' נשקס, ש' שונמי, צ' שורר. המזכירה: הגב' הדסה שי.
8. זואולוגיה (תל-אביב) – מספר הישיבות: שמונה.

המשתתפים האדונים ע' איתן, מ' דור, י-ל ורנר, א-ל פאיאנס, י' רצהבי, א' שלונסקי; המזכירה הגב' נורית רייך.

1. קריאה שנייה – שמות בעלי חיים נכריים: יונקים.
2. מונחים לקבוצות בעלי חיים (ישיבה מכינה).

- נשלח חוזר – שמות בעלי חיים נכריים: דוֹ-חיים וזוחלים.
8. עיבוד נתונים (תל־אביב) – מספר הישיבות: 14.
המשתתפים האדונים ע' איתן, ב' הראל, א' כשר, י' לבקוביץ, מ'צ קדרי, צ' ריזל, פ' שטיין; המזכירה הגב' נורית רייך.
החומר שנדון: בקריאה שנייה הפרקים E, D, B, A מן המילון.
בקריאה ראשונה הפרקים L, K, J, H, G, F, C.
נשלחו חוזר להערות הפרקים E, D והודעת-סיכום של הפרקים E, D, B, A.
9. ועדת העריכה למילון למונחי הקשר והאלקטרוניקה (נמסר לדפוס). מספר הישיבות: 4.
המשתתפים האדונים ע' איתן, ש' גוטצייט, ד' דגני, א' רון; המזכירה הגב' נורית רייך.
10. קשר ואלקטרוניקה (תל־אביב) – מספר הישיבות: 15.
המשתתפים האדונים ע' איתן, ש' גוטצייט, ד' דגני, י' הולנדר, ש' מלצר, ס' סמילר, מ' שניר, מ' שקד, א' רון.
החומר שנדון: המילון למונחי קשרי הרדיו.
נשלח חזר להערות – מונחי הטלוויזיה.
11. תרבות הגוף (תל־אביב) – לא היו ישיבות. רשימת מונחי ההתעמלות במכשירים, שנדונו בוועדה, נמסרה לעריכה לאדונים י' אלוף וצ' נשרי.
חברי הוועדה האדונים י' אלוף, צ' נשרי, י' שבטיאל, ח' תמיר; המזכירה הגב' נורית רייך.
12. מטאורולוגיה (תל־אביב) – המונחים העבריים של המילון כבר אושרו במליאת האקדמיה. האדונים ע' איתן וי' טוקטלי ערכו בשבע ישיבות את המונחים הלועזיים לפי המילון החדש של האיגוד הבין-לאומי למטאורולוגיה. הוכנה רשימה של מונחים צרפתיים וגרמניים, שעדיין מוטלים בספק, והיא תישלח למוסדות המקצוע בצרפת ובגרמניה.
13. הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה (חיפה) – הוועדה נתכנסה לישיבה אחת לסקירת פעולות תשכ"ח ולקביעת תכנית תשכ"ט.
חברי הוועדה היו האדונים ד' אביר, ש' אירמאי, ע' איתן, יאיר בורלא, יהודה בורלא ז"ל, מ' גלברט, י' עמי, מ' פלג, ב' פלדשטיין; המזכיר הא' א' אסטרמן.
14. ועדת האישורים למונחי הטכניקה (חיפה) – היו שתי ישיבות. – הוועדה ביררה מונחים מסופקים מרשימת מונחי הנווטות ומרשימת מונחי גלים וזרמים בים.
חברי הוועדה היו האדונים ש' אירמאי, ע' איתן, יחיאל בן-גן (עד פרישתו מן החברות באקדמיה), א' קריב; המזכיר הא' א' אסטרמן.
15. גיאודזיה (חיפה) – הוועדה התכנסה לאחת-עשרה ישיבות להמשך הדיון בהערות על הודעת הסיכום של המילון.
השתתפו בדיון האדונים ע' איתן, מ' גייסלר ז"ל, פ' יואלי, ג' קדמן (חבר כתב), לי' שטוך, ב' שמוטר; המזכיר הא' א' אסטרמן.
16. הידרולוגיה (חיפה) – בחמש ישיבות נדונו מונחים מסופקים. השתתפו בדיון האדונים ש' אירמאי, יוסף בן-גן, מ"ח דיסקין. – המילון מוכן לאישור במליאה.
17. ימאות (חיפה) – בשלוש ישיבות גמרה הוועדה את הקריאה הראשונה בהצעה למילון למונחי הנווטות. נשלח חוזר, ונתקבלו הערות.
חברי הוועדה היו האדונים ע' איתן, א' אריאל, ז' הים, ש' טנקוס, ד' קלר, ע' קלמפרר, י' הרמגל (חבר כתב), ה' שכנאי; המזכיר הא' א' אסטרמן.

18. יציקה (חיפה) – בשתי ישיבות נגמרה הקריאה השנייה במילון. המזכירות הכינה הודעת סיכום על תוצאות הדיון.
 חברי הוועדה היו האדונים ע' איתן, ב' ברקאי, ל'א וינדרייך, ד' ורנר, א' קסלן, מ' קאט, פ' שפילברג; המזכיר הא' א' אסטרחקן.
19. בנייה (חיפה) – בשמונה עשרה ישיבות נדונו ההערות לחזור קריאה א' במונחי נגרות בניין. הצעות הוועדה פורסמו בהודעת סיכום.
 חברי הוועדה היו האדונים פ' דיאמנט, מ' הימן, י' קויפמן, א' קריב, א' פיקרצ'יק; המזכיר הא' א' אסטרחקן.
 הוכנו הצעות לפרק מונחי ריצוף ע'י הא' פ' דיאמנט ולמונחי שלד הבניין על ידי הא' ד' אמיר.
20. חקר העבודה (חיפה) – הא' יוסף בן-גון המשיך בעריכת ההסברים למונחים תוך התייעצות עם אנשי מקצוע.
21. הנדסת דרכים (חיפה) – היו אחת-עשרה ישיבות. בהן נמשך הדיון במצע למונחי בניית דרכים.
 חברי הוועדה היו האדונים ש' ארביט, א' ישראלי, מ' ליבנה, מ' פלג, א' קריב; המזכיר הא' ג' נצר. – המזכירות ערכה את הודעת הסיכום של הדיון במונחי התעבורה.
22. פסיקה (חיפה) – בעשר ישיבות נגמרה הקריאה הראשונה בחלק א' של המילון למונחי הפסיקה: מונחי מכניקה. פורסם חוזר לאנשי המקצוע. בישיבה אחת נדונו מונחי חשמל. הא' ד' יצחקי הכין מצע לפרק הבא של המילון: מונחי חשמל.
 חברי הוועדה היו האדונים ש' אירמאי, ע' אסטרמן, ד' יצחקי, ג' לרמן, מ' מיקס, ב' פרת; המזכיר הא' ג' נצר.
23. תכנון ערים (חיפה) – בעשר ישיבות המשיכה הוועדה לדון במצע למילון המקצועי.
 חברי הוועדה היו האדונים ג' אבני, א' דרורי, ר' ויילר, ג' לנדאו, מ' מיקס, א' פרידיונג, ש' שורץ; המזכיר הא' ג' נצר.
24. מכונות (חיפה) – התחיל הדיון בפרק ב' מהמילון: מונחי משאבות. היו שבע ישיבות.
 חברי הוועדה היו האדונים ד' אדלר, י' אורי, ח' אילברג, ז' קרונפלד, מ'ח דיסקין (חבר כתב), א' פרגיו (חבר כתב); המזכיר הא' יוסף בן-גון.
25. הנדסת כימיה (חיפה) – הא' יוסף בן-גון הכין מצע לפרק א' מהמילון המקצועי: הפרדה מכנית.
26. ציוד לבנייה (חיפה) – המזכירות הכינה טיוטה למילון מונחי המקצוע. הא' יוסף בן-גון עיבד מצע לחלק א': מכונות לעבודות עפר.
27. עיבוד מים (חיפה) – לא היו ישיבות. תוצאות קריאה ב' עמדו להתפרסם בהודעת סיכום.
28. סרטוט (חיפה) – לא היו ישיבות. רוכזו והוכנו לדיון ההערות לחוזר, שפורסם בתשכ"ז.

סיכום ההשתתפות בוועדות

מחברי האקדמיה השתתפו ב-27 הוועדות הנ"ל 18 חברים, מהם אחד בשתי ועדות, אחד בשלוש ועדות, ואחד בארבע ועדות.
 מבעלי המקצועות השתתפו בוועדות למעלה מ-80, ולמאות נשלחו חזורי הוועדות.

ב. הדקדוק

בתחום פעולתו של ועד הדקדוק נעשתה עבודה בתחומים אלה:

1. שאלות דקדוק שימושיות – עניינים שיטתיים: הוועדה נתכנסה לשש ישיבות, ובהן נדונו כללי הציירי וקביעת ניסוח מתוקן להם. ישיבה אחת הוקדשה לתיקון ניסוחו של הסעיף על השמות במשקל פֶּעַל בכללי החולם.
2. שאלות דקדוק שימושיות – עניינים שוטפים: בארבע ישיבות נדונו שאלות, שהופנו לוועדה בעיקר מטעם ועדות המינוח ומטעם שירות השידור, כגון: צורתן וניקודן של המלים: שְׂמַאֲלֵנִי, מִימִין (בינוני הפעיל), הַנְּעָה, פעלים בסיומת – נִי, מַעִין "גִּזְרֵנִי", "תַּמְהֵנִי", וכיו"ב שאלות של מבטא וניקוד.
3. חברי הוועדה (על שני פלגיה הנ"ל) היו האדונים בן־חיים, בנעט, ברנגרין, מדן, מירסקי, שבטיאל. בקצת ישיבות השתתף גם הא' רבין. המזכירה – הגב' ש' בהט. הוועדה לתקנת הלשון: הוועדה נתכנסה לארבע ישיבות, ובהן נדונו הנושאים האלה: כשרות הציורפים "איך אתה מרגיש?" ו"אין לי בררה אחרת"; התבחנה בין "קָרַב" ובין "הַקָּרִיב" וכד'. ישיבה אחת הוקדשה לדיון על השימוש במספרים – בלשון זכר או בלשון נקבה – ועל ניסוח ההחלטות לפני שהוגשו למליאה לאישור. חברי הוועדה היו האדונים בן־חיים, בנעט, ברנגרין, ברודא, מיזלש, מירסקי, רבין, שלי. המזכירה הגב' ש' בהט.
4. הוועדה לתעתיק (מלועזית לעברית): הוועדה התכנסה לארבע ישיבות, ובהן ניבשה הצעה, שתעמוד לדיון במליאת האקדמיה בתחילת תש"ל. חברי הוועדה היו האדונים בן־חיים, מדן, רבין, שלי. המזכירה – הגב' ש' בהט.
5. הכתיב: לאחר שפרסם שר החינוך והתרבות את החלטת האקדמיה בדבר הכתיב העברי ב"רשומות" (ילקוט הפרסומים מס' 1529 מיום ט"ז בסיוון תשכ"ט), מינה המנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות ועדה להחלטת ההחלטות הנ"ל על בתי הספר. מטעם האקדמיה השתתף בוועדה הא' מדן. הוועדה החלה בישיבותיה לדון בשימושם של שני דרכי הכתיב בספרי הלימוד ובהוראה בבתי הספר בשלבי החינוך השונים ובדרכי סיוע דידיקטיים בהוראת הכתיבה והקריאה. ישיבות הוועדה נמשכו עד כסליו תש"ל.

ג. המילון ההיסטורי ללשון העברית*

בשנים תשכ"ח-תשכ"ט נחרכה העבודה בעיקר בהשלמת עיבוד החומר של התקופות ג' וד', היינו: 200 לפסה"ג - 300 לסה"ג. היצירות העיקריות בשתי תקופות אלו הן, בתקופה ג': ספר בן-סירא (כל קטעי הגניזה וקטעים שנמצאו במגילות מדבר יהודה); מגילות מדבר יהודה הגדולות (כגון מלחמת בני אור ובני חושך, ההודיות, הסרכים, פשר חבקוק) והקטנות (אלו שנתפרסמו בכרכי Discoveries in the Judean Desert 1-5, ובמקומות שונים אחרים). ברית דמשק; בתקופה ד': איגרות בר-כוכבא, שטרות מורבעאת, הכתובות; משנה, תוספתא, מדרשי ההלכה הגדולים (מכילתא דר"י, מכילתא דרשב"י, ספרא, ספרי) והקטנים (ספרי זוטא, מכילתא לדברים), סדר עולם, ברייתא דמלאכת המשכן, ספר יצירה, ועוד רובן ככולן של יצירות אלו (כ-80%) כבר הותקנו על פי כתבי-היד העתיקים והמשובחים ביותר והועלו על גבי סרטים מגנטיים להמשך העבודה של הפירוק לתיבות ורישום הערכים. העבודה בתקופה זו מתרכזת עכשיו ברישום הערכים לתיבותיהן של היצירות בתקופה זו (למעלה ממיליון); לפי שעה נרשמו ערכים ל-30% מהן בקירוב.

בתקופות הבאות, שבהן כבר הותקנו יצירות אחדות, כגון: פיוטי נ"י, בראשית רבה, ויקרא רבה, מגילת אחימעץ, סדר אליהו רבה וזוטא, לא נמשכה העבודה לעת עתה. במקביל לעבודה בתקופות ג' וד' החלה העבודה באוצר המלים של הספרות העברית החדשה למן שנת 1750 ואילך. ואלה החיבורים הנתונים בעיבוד בשעה זו: קהלת מוסר (1758), ספר הברית (1797), הנהגות האדם (1804), מגלה טמירין (1819), חשבון הנפש (מהד' ב': 1844), צעטיל קטן (1849), מכתב על דבר החנוך (1857), למדו היטב (= האבות והבנים, נוסח א'), האבות והבנים (נוסח ב': 1862; נוסח ג': 1912). עיבוד "האבות והבנים" על שלושת נוסחיו נעשה בשיתופו של מפעל מנדלי שעל יד המכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית.

הוחל בסקירת החיבורים שנדפסו בתקופה הנדונה ונערכו שתי רשימות ביבליוגרפיות: א. רשימה כרונולוגית של 640 מחברים. שנוולדו בשנים 1700-1850; ב. רשימה של 1000 חיבורים לערך, שנדפסו בשנים 1750-1850, ממוינת על פי סוגי היצירה (מדע, עיתונות, איגרות, מסע, פרשנות, שירה, מחזה, תרגום וכיו"ב - בסך הכול 30 סוגים), ובתוך כל סוג - על פי שנת הדפסתו של החיבור. רשימות אלו טעונות השלמה בשני תחומי יצירה חשובים: הספרות הרבנית וספרות החסידות למקצועותיהן.

בחירת המקורות לתקופה זו ואופן ניצולם למילון אלה הן השאלות, שמערכת המילון עומדת בפתרון. נעשות הכנות לעיבוד אוצר המלים של העיתונות העברית בדור הראשון לקיומה (1856-1886).

בשנה שעברה הותקן מחשב חדש באוניברסיטה העברית, והמילון ההיסטורי הורשה להשתמש בו בעבודתו. המחשב גדול מקודמו, ואפשר להשתמש בו ב-62 סימנים שונים (במחשב הקודם היו רק 48 סימנים). בעבודה במחשב הקודם נאלצה מערכת המילון להשתמש בספרות לציין התופעות שבכתב-היד והתערבויותיו של המתקין, ועכשיו עברה לשיטת סימון חדשה, המיוחדת בעיקר על סוגריים מטופוסים שונים, וכך ההתקנה דומה מאוד לצורתו של טקסט במהדורה מדעית. התאמת התכניות והיצירות שכבר נעשו לשיטה חדשה זו של סימנים העסיקה אותנו זמן מרובה, ועדיין לא נסתיימה.

לקראת הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות נתפרסמה חוברת "המפעל ודרכי עשייתו", ובה תיאור שלבי העבודה במילון, החל בבחירת כתבי-היד והתקנתם וכלה בעיבודו

* ע"י גם בויכרונות הדברים מישיבות מועצת מערכת המילון, עמ' 89-102.

האוטומאטי של חומר המקורות: עשייתן של קונקורדאנציות ורשימות סטאטיסטיות והכנת כרטסת המילון.

במסגרת הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות נערכה ביום ג' באב תשכ"ט ישיבה, המוקדשת למפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית, ישב ראש הא' ש' ייבין. היו שלוש הרצאות:

הא' ז' בן-חיים: לעניין הכרונולוגיה של הערך במילון ההיסטורי
 הא' י' ייבין: הכנת חומר למילון על פי כתבי-יד ובעיותיה
 הא' ר' מירקין: מן העבודה באוצר המלים של הספרות העברית החדשה (על פי מגדלי).
 לאחר ההרצאות נערך דיון. ההרצאות עתידות להתפרסם בספר הקונגרס.

ד. הפרסומים

יצאו:

"לשונו", כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה, כרך ל"ג, 4 חוברות, בעריכת י' קוטשר.

"לשונו לעם", קונטרסים עממיים לענייני הלשון העברית בעריכת ע' איתן ומ' מדן, מחזור כ (קונטרסים קצ-ג-ר). קונטרס המאתיים יצא בהיקף מורחב, והוא כולל גם מסות ודברי ספרות.

"זיכרונות האקדמיה ללשון העברית", כרך ט"ו (תשכ"ח).
 "למד לשונך" בעריכת ש' בהט, בלוחות קיר ובעיתונות, גיליונות ל"ח-מ"ט.

בסדרת המילונים:

מילון למונחי הצילום.

מילון למונחי הבטון.

בסדרת מחקרים ומקורות:

"ספר האגרון" לרב סעדיה גאון, מהדורה נחמיה אלוני.

נמסרו להדפסה:

"זיכרונות האקדמיה ללשון העברית", כרך ט"ז (תשכ"ט).

מילון למונחי הקשר והאלקטרוניקה.

לקט תעודות לתולדות ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית (תר"ן-תש"ל) ולחדוש הדיבור העברי.

מונחים עבריים למקצועותיהם, סקירת פעולתם של ועד הלשון העברית ושל האקדמיה ללשון העברית בקביעת מונחים (תר"ן-תש"ל).

ה. פעולת המזכירות המדעית בציבור

שני עובדים מדעיים קבועים מטעם האקדמיה (הא' א' בנדויד והגב' ה' שי) הדריכו את עובדי רשות השידור בענייני לשון והשגחה על לשון השידורים.

הא' מדן נתמנה בהמלצת האקדמיה לחבר מליאת רשות השידור.

נמשך כמקודם מתן העזרה הלשונית לציבור ולמוסדות. המזכירים המדעיים השתתפו כנציגי האקדמיה בוועדות מטעם מוסדות המדינה.

מישיבות מועצת המערכת של המילון ההיסטורי

א.

ביום כ' בטבת תשכ"ט בשעות 11-1 בצהריים בבית האקדמיה.

נכחו: הא' אורבך, בלאו, בן-חיים, י' ייבין, מדן (המוכיר), מילקוב (מנהל מוסד ביאליק), מלמד, סדן (היו"ר), רבין.

סדר היום: סקירת מצבו של המפעל בשעה זו

תיכנה ומבנה של הכרטסת לחמש מאות שנה של העברית

הצגת המפעל בקונגרס החמישי למדעי היהדות

שונות.

הא' בן-חיים: אני מבקש לסקור את שנעשה במפעל המילון ההיסטורי למן ניסן תשכ"ז ועד היום ולהעמיד לפני המועצה כמה מן השאלות הכלליות המטרידות אותנו. רבות הן השאלות הפרטיות, אלא שאנו משתדלים להשיב עליהן בעבודתנו יום יום, לאחר שנתלבנו התשובות בישיבות השבועיות, שכל חבר העובדים המדעיים במפעל משתתף בהן. הסקירה האחרונה ניתנה בישיבת המועצה במרחשוון תשכ"ז, והיא שימשה יסוד לדיוני המועצה באותו היום וכן בניסן תשכ"ז, ונחפרסמה עם תמצית הדיונים וההחלטות בזיכרונות האקדמיה י"ג ו"ד כלפני חודש ימים.

א. בניסן תשכ"ז היו לנו כ-450,000 מובאות מעובדות בשלבי עיבוד ובצורות-עיבוד שונים. מלכתחילה נבחרו היצירות לעיבוד מיכאנוגרפי מתקופות שונות וכן מסוגים ספרותיים שונים הכלולים בספר המקורות. שכן למן תשכ"ד ועד לתשכ"ז הייתה לנו תקופת גיושים וניסיונות להעמיד שיטת עבודה במכשירי האוטומציה. עבודת המיכון במפעל הייתה אפוא מורכבת: חלקה נעשית במכונות קונבנציונאליות, וחלקה נעשית במחשב האלקטרוני, והמתכנת של שני הגורמים משתנית בהתמדה עד שבטוספה של אותה התקופה גבר חלקו של המחשב על חלקן של המכונות הקונבנציונאליות.

מבחינת השימוש בשיטה המיכאנוגרפית פרק הזמן, שבאתי לסקור את עבודתנו בו, מצטיין במה שעבודתנו נעשית עכשיו רק במחשב. יכולנו לוותר לגמרי על המכונות הקונבנציונאליות. מן הסתם הרגשתם, שאין נשמע רעש המכונות כמקודם, אלא לכל היותר תקתוק של מכונת הניקוב. חלה בתקופה זו עלייה בשלב האוטומציה, עלייה שכשלעצמה אין להתפעל ממנה, אלא שהחשוב בה הוא, שעל ידי העבודה במחשב ובסרטים מגטיים במקום כרטיסי יב"מ, מסוגלים אנו להכיל בכרטיס המילון אינפורמציה רבה יותר משהיה אפשר לכלול בכרטיסי יב"מ, שהם בחינת מיטת סדום להקשר המילוני הרחב. רק ע"י תחבולות שונות לצרף כמה כרטיסים יכולנו לטפל בהקשר רחב יותר גם במכונות קונבנציונאליות, ועוד דיברנו על כרטסות במובנה המדויק של המלה, גלגלנו בכרטיסים וראינו את התמיינותם, המלאכות השגורות של המילונאי מכבר. לאמתו של הדבר לא מיוזמתנו הגענו לכך, אנו הרגשנו את עצמנו בטוב בעיבוד ע"י מכונות קונבנציונאליות, אולם הוכרחנו לוותר על המכונות הקונבנציונאליות, בהדרגה, כיוון שנצטמצמה האפשרות לקבל שירות של המחשב – גם באוניברסיטה – לחומר המותקן בכרטיסים, ועם הכנסת המחשב החדש של חברת CDC באוניברסיטה אין אפשרות זאת קיימת עוד. אנו עובדים אפוא בסרטים מגטיים בלבד, ורק בשלב הראשון, בניקוב הטקסט המותקן התקנה מדעית, אנו מייצרים כרטיסים. מכונת הניקוב החדשה שאנו עומדים לקבל בעוד כמה חודשים תמורת הקיימת יש בה שכלול, שעם ניקוב הכרטיס נכתב הטקסט המנוקב בכרטיס גופו באותיות הרגילות, כלומר זו מכונת ניקוב ומפענחת כאחת.

הארכתי בצד הטכני ואף הקדמתיו לצדדים האחרים, אע"פ שמן הסתם יש לחברי המועצה פחות עניין בו, אלא שיש בו תוצאות לעבודה המדעית.

(1) ראשית, אי אפשר לעבוד במחשב שום עבודה, עד שלא הוכנה תכנית מפורטת עד דק לכל צעד וצעד במהלכי העבודה, ועד שלא נכתבה מערכת הפקודות למחשב. היה אפוא על המפעל בתקופה המדוברת להכין תכניות לכל אותם השלבים שנעשו עד עכשיו בכלים הקונבנציונאליים.

(2) שנית, עצם העבודה במחשב מעלה כמה אפשרויות חדשות; אפשר לכלול אינפורמציה רבה יותר בסרט המגנטי, והמחשב יכול למיין אותו חומר לשוני לפי בחינות רבות, ולכן היה דרוש לחזור ולחשבו היטב, מה כדאי עוד לדרוש מן המחשב שיהא לצורכה של העבודה הלקסיקולוגית; למשל, התחבטנו הרבה כל השנים בשאלה, כיצד נלווה מספר ניכר של ערכים מיון סימנטי מסוים, מיון שיש בו כבר מן העריכה הראשונה של הלקסיקוגרף. כיצד נעשה, שבים המובאות הקשורות בכגון מלת אב ובלטו אותן המובאות, ש"אב" בהן הוא שם של חודש. ערכנו רשימה של 1200 ערכי מילון, שראינו לפצל כל ערך שבה ל-2-4 גושים סימנטיים, כדי להקל בעתיד מן המשתמש בכרטיס את מציאת החומר שהוא מעוניין בו.

הרשימה הזאת הייתה לאחת הצרות שלנו בעבודה ולחילוקי דעות בקרב העובדים המדעיים. היא הזקיקה את רושמי הערכים לעיין בלא הרף ברשימת הערכים מרובי המשמעויות כדי לציין אותו ערך בסימן מסוים: זאת השקעת שעות עבודה רבות – בלא ידיעה ברורה, אם תהיה תועלת כנגדה, כשתבוא השעה לחבר את המילון מן הפתקאות. הדעות היו משתנות מיום ליום ומצירה ליצירה. אפשר שיש עוד מקום להרהר, אם כדאי לקיים את ההבחנות במילואן או לצמצמן, אך דבר אחד נפתר לחלוטין על ידי שנמסרה הרשימה ליוכרונו של המחשב. העובד המדעי אינו צריך עוד לעיין ברשימת המשמעויות ולחשוש שמא דלג על ערך ולא סימנו, כיוון שהמחשב מציע את הטקסט מפורק למלים, ובכל אותן המלים מרובות המשמעויות הוא מעמיד לפני קובע הערך גם את הבררה. מעתה אין לעובד המדעי לזכור שום דבר, ולא לעיין בשום רשימה, אלא עליו להחליט, איזה מן הגושים הסימנטיים, שהצענו להבחין, כלול במלה מסוימת במקום מסוים שבטקסט. וזהו רק אחת התועלויות שיש לנו במשא ומתן עם המחשב. כמובן, היה צריך להכין תכנית לכך ולנסח אותה כמה פעמים, ולקלקל לא רק נייר הדפסה, אלא שעות עבודה של העובדים המדעיים.

(3) שלישית, המוצר המוגמר אינו כרטיסים, אלא גיליונות גיליונות, הניתנים לכריכה בספרים. וכיוון שכך, הרי אם נרצה לפרסם את הטקסט המותקן, שהוא מהדורה דיפלומטית דייקנית ביותר של כ"י מסוים, או אם נרצה לפרסם קונקורדנציה לצורך הפצה, נקבל אותם ישר מן המחשב מודפסים להפצה, בלא הנהגה ובלא התערבות אדם בתהליך ההדפסה, ופירושו של הדבר: בלא שגיאות, חוץ מאותן שישנן – חלילה וחס – בהתקנה.

ואמנם הצענו ל"היכל הספר", לפי יזמתו, להוציא קונקורדנציה לספר בן-סירא, המיוסדת על כל כתבי היד, קונקורדנציה שתכיל גם את הטקסט וגם ניתוח לקסיקולוגי כנהוג בעבודתנו. וכל זה במישרין מן המחשב.

כדי שיוכל לקום כדבר הזה ולקראת הקמת כרטיס המילון ל-500 שנות יצירה עברית, שעוד מעט אדבר עליה, היה עלינו להתגבר על מכשול קשה. הלא כולנו מקבלים חומר כתוב במחשב, חשבונות טלפונים וכיו"ב. והאותיות לא רק שאינן יפות, אלא אין בהן הבחנה מספקת בין סמך לטי"ת, בין ו"ו לוג"ן סופית ועוד. לא ייתכן להדפיס כך ספרים ואפילו כרטיס, אם היא צריכה להיות מיועדת לשימוש רב לדורות. העובדים המדעיים במפעל פותרים את ספקות הקריאה ע"י הצצה בנוף הטקסט, חוץ ממה שהם רגילים מאוד בקריאת האותיות של המחשב. אנו יזמנו יציקת אות עברית חדשה, שהיא הטקסט נקרא בקלות כמו

טקסט נדפס. הצעתנו נתקבלה באוניברסיטה, אנחנו העמדנו גראפיקאי שסרטט את האותיות לפי ההוראות שלנו, ולאחר ניסויים ומז"מ עם החברה הבונה את המחשב בארה"ב תותקן במחשב שרשרת האותיות העבריות כפי הצעתנו, לא רק במחשב של האוניברסיטה העברית, אלא בכל מחשב המדפיס באות עברית שאותה החברה מייצרת. אנו מקווים שהביצוע יהיה נאה כמו הדוגמה. השרשרת צריכה להגיע ארצה תוך חצי שנה. לפי שעה ההוצאות שהוציאו המפעל הן על חשבוננו (נוסף על שעות העובדים המדעיים), אך לא נרפה לדרוש השתתפות, כשכבר יהיו האותיות בשימוש.

אסתפק אפוא בציון פרטים אלה לצד המיכון, ואוסיף, כי בתקופה המדוברת נוספו לנו כחצי מיליון מובאות מעובדות כולן במחשב בשלבי עיבוד שונים בשיטה הנוכרת. נמצא, סך הכול המובאות שבידנו הוא לא רחוק ממיליון. אלא שהוא חומר מנומר בשיטות עיבוד שונות, והוא טען תיקון והכוונה לשיטת העיבוד האחרונה.

הכרח הוא למפעל להנהיג סטנדרדיזציה בעבודת המיכון, להנהיג שגרה שהיא תנאי קודם לסדר ולהתקדמות מהירה, ואנו ממש על סף ההישג הזה. אבל צריך לזכור שסטיות מסוימות מן הסטנדרד יהיו כל הזמן, כי כמעט כל חיבור זקוק לטיפול מיוחד מאיוז בחינה שהיא, אבל בדרך כלל תהא השיטה עומדת. אנשי המחשב באוניברסיטה מבטיחים, שתוך 10 השנים הבאות לא יומר המחשב באחר, וממילא לא יהא צורך בהתאמת התכניות הקיימות למחשב חדש.

ביתניים המחשב החדש הוא "בתקופת הרצה", וכל פעם מתגלית בו תקלה חדשה, כרגיל, אך יש תקווה שבקרוב, אפילו לדעת הפסימיסטים במפעל, תוך 3 חודשים יפעל המחשב כהלכה, ורק נישג לתאם את 450,000 המובאות המעובדות בצורות שונות לשיטה העומדת להיות שגרה במפעלנו. בלי העברת כל החומר לידי שיטה אחת לא תצויר הכרסטת הכוללנית.

ב. כיוון שכבר נקוטה בידנו דרך אחת ואחידה, ראינו - אשתמש בביטוי צבאי - "לסגור את הרווחים". איננו מעוניינים עוד בפיזור העיבוד המיכאנוגרפי על פני תקופות שונות, אלא, אדרבה, אנו מעוניינים להשלים בקרוב חטיבה כרונוולוגית רצופה. ודבר זה הוא בהישגנו תוך זמן לא רב. לגבי 500 שנות לשון עברית, ז"א למן חתימת המקרא ועד גמר תקופת התנאים, כוונתי לכל המקורות שסווגו בספר המקורות לתקופות ג-ד.

לפי כל הנתונים שבידנו נהא מסוגלים להעמיד במשך שנת תש"ל-תשל"א כל חומר המובאות, המכונס מן המקורות שבתקופה האמורה, ערוך לא רק לצרכיו של מחבר המילון, אלא אף לצרכיו של חוקר הלשון בתחומים שונים. "כרסטת" מושלמת של 500 שנות לשון עברית יש לה עמידה בפני עצמה, ונדמה לי, שלא כדאי לחכות בהקמת כרסטת המילון, עד שיסתיים האוסף בכל תקופות הלשון, ואפילו לא באותן התקופות הכלולות בספר המקורות. אני יכול לצייר לעצמי, שלגבי התקופות בספר המקורות יהיו לנו למשך זמן ניכר שתי מערכות מקבילות של חומר מכונס, אחת ל-500 שנה (תקופות ג-ד), ואחת ל-700 שנה (תקופות ה-י).

מה יהיה מבנה והיקפה של הכרסטת, וכיצד ייראה כרטיס המובאה בה? כרסטת כזאת תקום ע"י עירוב ומיזוג של הערכים מכל היצירות המעובדות המשומרות לפי שעה יצירה יצירה לעצמה. בבוא הזמן, והוא קרוב, תינתן למחשב ההוראה לסדר ולפלוט גיליונות גיליונות של ערכים בשתי סדרות: א) אחת לפי הא"ב ובתוך כל ערך לפי הכרונוולוגיה; ב) מפתחות עניינים כגון רשימות פעלים בבניין קל בעבר, ה"ה בעתיד, ה"ה בפעל, ה"ה מקור, ה"ה ביוני, כלומר חומר לכתיבת דקדוק היסטורי של העברית וחומר למונוגרפיות לשוניות, במידה שיכולים אנו להכין למחקר לרגל הילוכנו לקראת המילון ההיסטורי. לא סטינו מדרכנו, על אף חשיבות העניין, לנתח את אוצר המלים של המקורות המעובדים לצורכי חקירת מבנה המשפט וענייני תחביר אחרים, כגון סדר המלים. החומר לדקדוק שישנו הוא בתחום שאנו כוללים במושג הלקסיקולוגיה, והוא מוצר לוואי ואוטומאטי של עבודתנו למילון. שני מפתחות

אחרים, של השמות הפרטיים ושל הלעזים – בעיקר היווניים, אבל גם הארמיים – יאפשרו חקירות לקסיקוגרפיות נפרדות לצורכו של המילון. במפתחות האלה לא יהיו המובאות, אלא הם יאמרו לחוקר, היכן ימצא את המובאות הנחוצות מכונסות. אך אם ירצה החוקר לקבל את הנושא המסוים עם המובאות, בנקל יקבלם מן המחשב, ורק יצטרך לשלם את שכרו של המחשב. במקום כרך אחד – נקטתי מספר לדוגמה – של מפתח עשוי הוא לקבל 10 כרכים, ויהיה פטור מלגלגל בכרטסת הכללית.

כיוון שיהיו לנו בערך 900,000 מובאות מספרות זו, ובכל דף ייכללו בממוצע שלוש מובאות, הרי שיהיו לנו כ־300,000 דפים, ואם נכרכם לכרכים בני 500 דפים, יהיו לנו בערך 600 כרכים של "כרטסת ערכים" לפי הא"ב, ונוסף על כך מספר ניכר של כרכי מפתחות לכמה מן העניינים, שדאגנו לסמנם בצפנים מיוחדים, אך לא לכולם; שכן, למשל, העניין, מה הם הכתובים המצוטטים בכל הספרות הזאת, והם משמשים מקום לדרוש או לדיון הלכני, וכן עניינים אחרים – לא נעשה מהם מפתחות אלא לפי הזמנה.

מה יכיל כרטיס המובאה? ערך, הגדרתו הדקדוקית (פועל, שם) מובאה ע"פ כ"י שנבחר למסירת הטקסט. בסופה של המובאה יהא רשום זמנו של החיבור לפי המדובר ב"ספר המקורות", זמנה של המסירה, כל כתב-היד וסימנו בספרייה. אם יהיה חילוף גרסה לערך, יבוא אחר המובאה החילוף, וציון מקורו, ושוב זמנו של כה"י, אם הוא ידוע, וסימנו בספרייה. ברור, שהחילוף עצמו יובא במקומו, שלפעמים הוא המקום היחיד לצורת המלה.

מסתבר, שכל כרטיס יכיל לא פחות מן 10 שורות. כיוון שאין המפעל – אם הוא מתכוון לגמור את האיסוף אפילו כעבור דור – יכול ללקט את החילופים מכל המסירות, כתבי-יד ודפוסים, שישנם ליצירה מסוימת, הרי אנו מסתפקים בשלב זה ב־2-3 מסירות חשובות ביותר, מהן קטעי גניזה. אנו עומדים בעצם עיבוד הצורה לכרטיס שיכלול את הגרסה. יש לנו כמה הצעות של רישום, אך דבר אחד ברור, המבנה יהיה כזה, שהא הכרטיס לעולם פתוח לקלוט חילוף חדש. זה אפשר רק במחשב. כשיקבל אינפורמציה על חילוף, הוא יוליכנה אל המקום המיועד, ובהדפסה החדשה ייכללו כל החילופים שנוספו עד לאותה ההדפסה.

אפשרות זו מעודדת אותנו להחיש את הקמת הכרטסת, שכן אפילו לא נספיק עד תש"א לרשום את כל חילופי הנוסח, שהיינו רוצים להכיל בכרטסת (אני מקווה שהחילופים מן הגניזה למכילתא ולספרא יוכללו), לא יהא בכך הפסד, כי נוכל להכניס חילופים בקביעות אל הסרט המגנטי של המחשב ולשמור אותם בו.

הדפסת עותק אחד של הכרטסת כדי להעמידה באולם שבמפעל תעלה בקירוב 60,000 ל"י. ויהא צורך לחפש מקורות כספיים לכך. על ידי התהליך החדש ביותר יוכל המחשב להדפיס את כל זה במיקרופילם, אך זה בוודאי אינו נוח לשימוש, ואינו עניין לאקדמיה. בימים אלה נשקלת אפשרות, שעלתה במפעל במוחו של אחד העובדים, והיא עשויה לחסוך לנו אחוז מסוים בהדפסת המובאות בלא שום גירעון בדוקומנטציה. ברגיל בשיטה המסורתית המשתמשת בהכפלה מיכנית של המובאה, מובאה, שיש לה למשל 50 מלים, נכפלת 50 פעמים, והיא באה עם כל מלה של המובאה. ואע"פ שיש בכך ייתור מרובה בנייר, הרי יש חיסכון בזמן, שדייה למובאה שתיכתב פעם אחת, וכך נהגו כל המפעלים הידועים לי עד עכשיו. ואולם המחשב אינטליגנטי יותר. ייתכן שבמובאה בת 50 מלים ישנה ערך מילוני מסוים 5-6 פעמים, בפרט בספרות חז"ל המדרשית, אומרים לי שאפשר למצוא תחבולה שדפיס המחשב את המובאה רק כמספר הערכים החדשים במובאה. אם יש, למשל, המלים "מדינה", "למדינה", "במדינתו" וכו' במובאה מסוימת, והערך המילוני הוא מדינה, תהיה רק מובאה אחת.

ייתכן, שהחיסכון יהיה ניכר, ובמקום 600 כרכים יהיו לנו 500 או קצת פחות מכך. ושוב זו

אחת ממעלות העבודה במחשב. ברנע זה עוד לא בוצע הניסיון הזה, אך אנו סומכים על המַתְכַנֵּת שהוא רב-מג שלנו.

להקמת כרטסת זו תהיה בעיניי לא רק תועלת מעשית, היינו: אילו ראינו לחבר מילון ללשון העברית למן חתימת המקרא ועד לגמר תקופת התנאים, כבר ישנו חומר המובאות בידנו, אלא יש בה גם צד עיוני חשוב: כשתהיה לפנינו חטיבת חומר מוכנה לגמרי לחיבור מילון, אז ניווכח ונראה בדיוק, היכן צריכה עבודתנו תיקן, אם תוספת ואם חיסור, ואני מקווה שקצב העבודה בהמשך יהיה מהיר יותר, כי כל פרט בהתקנה יהיה מכוון במישורים למה שגובש ונכלל.

ועוד זאת: בשנת תשל"ל ימלאו 80 שנה להקמת ועד הלשון. המנהלה החליטה לציין מאורע זה בחגיגה. מן הסתם עד אז יהיה האגף למילון מוכן, ואם נוכל להכריז על גמר חטיבה מסוימת בעבודת המילון, יהיה הדבר רצוי, ואולי אף מקדם אותנו מבחינת השגת הכספים, להקמת חטיבות נוספות.

ג. אני מביא אפוא לפני המועצה את תכנית הכרטסת. תכנית זו התגבשה הלוך והתגבש למן ניסן תשכ"ז. נוטל אני רשות להזכיר את הדברים שאמרתי באותה הישיבה בתשובה לפרופ' שירמן, כי כעבור זמן מסוים יהא צורך לפתוח חדר עיון, ובו כרטסת המילון לטובת חוקרי הלשון, והדבר יתאפשר, אם ייבנה האגף הנוסף לאקדמיה, שיתרכז בו מפעל המילון.

התכנית לכל פרטיה, כפי שצייירתיה לפניכם, נתבררה לנו במשך שנת תשכ"ח, אך ראיתי לדחות הבאתה לפני המועצה עד לאחר ביקורי במפעלים מילוניים בחו"ל ועד לאחר שיחה עליה עם חברים העוסקים במפעלים מילוניים בשיטת המיכאנוגרפיה. בהיות לי שני זמני שבתון השנה, יצאתי לחודשים אחדים לחו"ל, והייתה מטרתי להשתמש בחלק מזמני לצורכי של המילון ההיסטורי, ובייחוד לבקר במפעלים ולהתבונן מקרוב בנעשה בהם. רציתי לסקור את מצב מפעלנו ממרחק ומתוך השוואה אל מפעלים דומים. ביקרתי במפעל המילון הצ'כי בפראג, במרכז לניתוח בלשני במחשבים בקמברידג', באוצר הלשון הצרפתית בנאנסי (ישבתי בו 4 ימים רצופים) וכן במפעל המילון ההיסטורי האיטלקי מטעם האקדמיה דיללה קרוסקא בפירנצי (2 ימים).

לא אבוא עכשיו לתאר את רשמיי בפירוט. אומר אך זאת: נוסף על מה שראיתי ושוחחתי עם בעלי המפעלים, קיבלתי חומר שבכתב, שרק עכשיו אני מגיע לקריאתו המדויקת, והחומר שיש לנו עניין בו החל לשמש חומר לדיונים בישיבות השבועיות. בתארי לפני החברים בחו"ל את הנעשה במפעלנו ובהדגימי את התהליך שנקטנו בעבודתנו, ביקשתי גם לשמוע דעתם. ביקורי זה חיזק אותי והסיר מלבי חששות, שמא עדיין לא הגיעה השעה לזמן את היצירות המעובדות לידי כרטסת אחידה.

באופן כללי אוכל לומר:

(א) שמפעלנו נבדל מן המפעלים האמורים ע"י פְּרִיאֵדִיצִיה מרובה יותר של הטקסט המועבר למחשב, ולפיכך המוצר שלנו שאנו מקבלים מן המחשב הוא מעובד יותר, המלה שעמה המובאה מוגדרת היא חומר גולמי פחות מן הנהוג במפעל הצרפתי, זה אמנם מֵאֵט את קצב העבודה, אך לאחר התקנת הטקסט עבודת כפיים מועטת בו.

(ב) מפעלנו לבדו ביסס את כל עבודתו בטקסטים על כתבי-יד. המפעלים האחרים החלו בקל, ז"א בתקופות הלשון המודרניות, ועל כן אינם נזקקים לכתבי-יד, וסומכים על מהדורות ביקורתיות של טקסטים; ברור לאנשי המפעלים האלה בצרפת ובאיטליה, שכשיגיעו – בדרכם למפרע – אל הלשון העתיקה, יודקקו לכתבי-יד, ויעמדו לפני בעיות מיכאנוגרפיות, שעדיין לא נתנסו בהן. כשסיפרתי באיטליה על הדרך שאנו הולכים בעניין חילופי הנוסח, היה לעורכו של המילון עניין רב בדבר.

ג) לא מצאתי אצלם את הניתוחים הלקסיקולוגיים שאנו מלווים כל יצירה. העורך של הבחינה הדקדוקית במילון הצרפתי ראה את פירוט הרשימות הלקסיקולוגיות שבמגילת אחימעץ וביקש ממני שאתן לו העתק ממנה.

ד) כנגד זה באיטליה ובצרפת העמידו לעצמם קריטריונים מסוימים בדרכי ניצול ע"י בחירה, כיוון שבתקופות שהם עובדים בהן אין עושים קונקורדנציות – אי אפשר לעשות – לכל היצירות. אנו לא טיפלנו בדבר זה, כי כל דרכנו לגבי הלשון בתקופות נ-ד הוא מיצוי קונקורדנציוני. ברור, שכל שנוסיף להתקדם בזמן, ובפרט בלשון החדשה, נוכרח לקבוע לעצמנו קריטריוני בחירה.

ה) בצרפת ראיתי ערכים שהם למעלה ממלה אחת, מה שקוראים "גיבים", המועמדים אוטומאטית ע"י המחשב. תכנית כזאת עשה להם מתימטיקאי. אני ביקשתי מהם תיאור התכנית, ואני מקווה שאקבל אותה.

אפשר ללמוד וצריך ללמוד ממפעלים דומים, אך אין להעביר מיכנית תהליכי עבודה מהם אלינו. תנאי הלשונות הם שונים, מצב הטקסטים אינו שווה, ואף לא הכלים האלקטרוניים. המחשב החדש שברשות האוניברסיטה אולי משוכלל הוא יותר מן המחשב של גאנסי, וייתכן שזה אינו מעלה ואינו מוריד לגבי עבודתנו.

על כל פנים לאחר ביקורי במפעלים האמורים אני מביא את התכנית לפני המועצה בלא היסוסים.

ד. הדבר השני שאני מבקש להביא לפני המועצה הוא עניין הצגת המפעל בקונגרס למדעי היהדות בקיץ הבא. תכניתנו היא, שבישיבה המוקדשת למפעלנו תשמענה 3 הרצאות קצרות: (1) סקירה כללית על העבודה הנועשית במפעל; (2) העמדה על כמה בעיות מיוחדות לעשיית מילון ע"פ כתיב יד; (3) המעבר מן הכרססת הקונקורדנציונית לכרססת המילונית ובעיותיו. וכן תהיה הדגמה והסברה של העובדים במפעל בחומר שיוצג לכל דורש. אנו חושבים, שיהא נכון להוציא חוברת, וכמובן הוצאתה צריכה לעלות בזמן ההכנה ובכסף. לא אוכל למסור פרטים נוספים על טיבה של החוברת. תוכנה צריך להיקבע, והדבר גם קשור בעבודה במחשב הנמצא כאמור בתקופת ההרצה, אך כמובן יש שאלה של הוצאות והשקעת הזמן, שאינה כרוכה במישרין בהכנת המילון. שמה יש למועצה רעיונות אחרים כיצד צריך להציג את המפעל בקונגרס.

ה. אני מבקש להביא לפני המועצה את הצעת מפעל מגדלי: האקדמיה ללשון העברית, במסגרת עבודות ההכנה להוציא מילון היסטורי, תקבל על עצמה את ההוצאות הכרוכות בהתקנת קונקורדנציה של יצירה אחת מכתבי מגדלי ("אבות ובנים").

ו. אסיים את סקירתי בתיאור חבר העובדים. בניסן תשכ"ז היו לנו 4 עובדים מדעיים, מהם שניים בחצאי משרות, כלומר 3 עובדים מדעיים, ושלושה עובדי המיכון. לאמיתו של הדבר המִתְכַנֵּת דין הוא שייחשב לעובד מדעי, ולא לעובד טכני, אלא שמצד התקציב ותנאי העבודה הוא נמנה עם אנשי המיכון. ובכך ס"ה העובדים במפעל היו 6. היום יש לנו 13 עובדים, מהם שלושה עובדי מיכון כמקודם, ועשרה עובדים מדעיים. מהם יש 4 במשרות שלמות, 5 עובדים בחצאי משרות, ואחד אינו עובד קבוע, אלא עובד לפי חוזה מיוחד ומטפל בהתקנת ספרות הסוד.

האדונים ייבין ומירקין הם העובדים המדעיים הבכירים, ועיקר מגעיה עמהם. כמובן, אני נפגש עם כל העובדים לפחות פעם בשבוע בישיבות השבועיות. כל אחד מן האדונים האלה אחראי במישרים על עבודות העובדים האחרים בתחומים מסוימים, תחומים שלפי שעה אינם מסורשים ומובדלים זה מזה.

כשיתרחב המפעל, והכרח מוחלט הוא שיתרחב בעתיד הקרוב, ושייתוספו בו עד 5

עובדים נוספים, היא צורך לארגן 2 מדורים נבדלים, וכל אחד מן האדונים יהא חייב ליטול אחריות על עבודה באחד המדורים.

אני קובע בסיפוק רב, שהעבודה במפעל היא הרמונית, ולפחות אני שומע, כי העובדים יש להם עניין רב במפעל. אני רוצה לומר, שאין חילוקי דעות וויכוחים בנוגע לפרטים שונים בתהליכי העבודה, וכדרך גוברין יהודאין לעתים חילוקי דעות ערים, אך אין ספק שאלה תורמים לליבון השאלות ולהעלאת רמת העבודה במפעל.

ז. במפעל נצטברו נכסים, בעיקר תצלומים של כתיב-יד. אנו צריכים לריהוט מתאים, ואנו מקווים כשיוקם האגף למילון ימצא פתרון גם לכך.

אמרת כי יש לנו עכשיו 13 עובדים במפעל: הדבר אינו מדויק. למעשה יש לנו יותר. לרשותו של המפעל עומדת לשכת האקדמיה והמוזכרות המדעית, וייתכן שמר בן-מנחם יוכל לומר, איזה חלק מעבודת המשרד הוא לטובת המפעל. ברי לי, אילו היה המפעל עניין לעצמו, ולא חלק של האקדמיה ללשון, היינו צריכים יותר עובדים, כדי לשרת את העבודה הנעשית בו היום.

הא' אורבך: העבודה היא עתה בשלב של עשיית קונקורדנציות, והמטרה – להגיע למילון. קונקורדנציות לחיבורים כמגילת אחימעץ או כברייתא למלאכת המשכן אינן דרושות לקהל, ואילו המשנה, התוספתא והמכילתא – יש להן קונקורדנציות, וקונקורדנציות לבבלי ולירושלמי ולספרא נעשות במקום אחר, וצריך שיהא תיאום בין העבודות כדי למנוע בזבוז עבודה.

צמצומו של הרישום הוא הצעה טובה. אך יש פחים בדרך. אם ייעשה מיכנית, עלול ללכת לאיבוד הדבר המעניין ביותר.

בשנת תשל"ל יהיו כשש מאות כרכים. הקושי המתעורר יהיה, מה מן החומר שנלקט מתקופה מסוימת, הכלולה בכרכים אלה, שייך מבחינה היסטורית לתקופות שקדמו לו.

אשר לקונגרס – המפעל צריך לייצגו ראוי: דו"ח בכתב צריך שיימסר לכול. בישיבה יש להעמיד לדיון בעיות – ולא הרצאות בנושאים מיוחדים – לפני אנשים הקרובים לעניין ולפני נציגי המוסדות.

צריך להגדיל את צוות העובדים.

אשר להצעת מפעל מנדלי – מה מקומו כאן, כשאנו עומדים בתקופות קדומות?

הא' סדן: בראשית עבודתה של המועצה נאמר, שאין אנו רוצים במילוני תקופות, אלא במילון אחד. כלום לא הגיעה השעה, שנתחיל בשלבים הראשונים של הלשון וגם בשלבים המאוחרים.

עניין מנדלי יש לו מקום בתכניתנו הגדולה, אך לא במצב שאנו נתונים בו היום.

הא' רבין: בקונגרס האחרון למדעי היהדות הוצע לצמצם את הקונקורדנציות. הנעשה הדבר? האם מכינים את החומר היום לפי תכנית חדשה זו? האם כבר נבדק, מה הולך לאיבוד לפי דרך זו?

אמר פעם הא' בן-חיים, שאחר תקופת חז"ל נעבור לעבודה בתקופה החדשה. האם החלטה זו במקומה עומדת? אם כן – יש לדון במפעל מנדלי. אם לאו – מהו השלב הבא בעבודה? אני מעדיף מילוני תקופות. היש מקום לדון בשאלה של שינוי התכנית ממילון אחד למילוני תקופות?

הא' מלמד: מה מקומן של הברייתות שבשני התלמודים?

הא' בן-חיים: מילונים לתקופות או מילון אחד? כבר הוחלט על מילון היסטורי אחד.

ע"י על כך במבוא לספר המקורות. אנו אוספים תעודות לפי התקופות, אך המטרה – מילון אחד. עדיין אין אנו עוסקים בכתיבת הערכים.

שאלה מסובכת מאוד היא, היכן חותכים תקופות בהיסטוריה. היכן נגמרת תקופה ומתחילה תקופה אחרת? הכרונולוגיה, שאנו עובדים לפיה, היא הכרונולוגיה של התעודות, שאינה שווה תמיד לכרונולוגיה של התופעה הלשונית המכוננת לאיסוף החומר. על כל פנים כך הוא בעבודה. אשר לקונקורדנציות: לאיסוף דרוש לנו חומר שלם של המקורות. אך הפרסום לא יהיה קונקורדנציוני, אלא מנוסח ע"י בחירה. זו דרך קצרה יותר מאשר בחירה אגב איסוף.

הקונקורדנציות שעשו ושעושים אחרים אינן יפות לצרכינו. החומר שאספו בהן אינו נותן את העובדות הדרושות לבדיקת שכיחותן של צורות. המילון זקוק לחומר שייאסף לפי צרכיו, ושיכונס בכרטסת אחת.

מעלתו של המחשב היא, שהוא שומר כל דבר בשלמותו, אפילו אם הוא מגיש אותו אגב צמצום. אין טעם להכניס למחשב קונקורדנציה ערוכה. יש להכניס אליו את המקורות כשהם מעובדים לפי הצורך.

הא' בלאו: אם נשתמש בקונקורדנציות המצויות והנעשות, נימצא חסרים את הנתונים העיקריים מן הספרים המרכזיים דווקא, שכן אלה זכו לקונקורדנציות שעשו אחרים לא לפי דרישת צרכינו.

הא' רבין: אפשר לחסוך במלאכת ההתקנה ע"י שימוש בקונקורדנציות המצויות.

הא' בן-חיים: המפעל יכיל יצירות מסוימות מותקנות התקנה קונקורדנציונית מלאה, ואחרות בהתקנה של בחירה. יש טקסטים שהם מרכזיים או שהם קטנים בכמותם. אלה יש להתקין התקנה קונקורדנציונית מלאה. תלמוד בבלי לא הכנסנו לפי שעה בתכנית, ובכוונה. העניין הזה טעון הסבר רחב יותר והוא יינתן בישיבה הבאה.

ב.

ביום י"ט בשבט תשכ"ט בשעות 8.30–10.30 לפנה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

נכחו: האדונים אורבך, בלאו, בן-חיים, בן-מנחם, ייבין, מדן (המוכיר), מירקין, מלמד, סדן (היור).

סדר-היום: המשך הדיון של הישיבה הקודמת.

הא' בן-חיים: השאלות שנשאלו בישיבתנו הקודמת לרגל תיאור מצב העבודה במפעל המילון ולרגל ההצעה לתכנית הכרטסת ל-500 שנות לשון עברית – מקצתן עקרוניות ומקצתן מעשיות. אשתדל להשיב עליהן ולהסביר את השקפתי ככל שיכולתי מגעת.

אני מבקש להוכיח כמה הנחות כלליות, שמפעלנו פועל על פיהן. הנחות אלו נסתכמו מתוך דיוני המועצה בעיקר בראשית הקמתו של המפעל.

(א) מטרתו של המפעל היא לחבר מילון היסטורי כולל ללשון העברית, ולא מילונים לענפי ספרות שונים, וגם לא מילונים לתקופות לשון מסוימות. מתוך ראייה זו נעשו כל ההכנות המדעיות עד עכשיו ונעשות גם עכשיו, ואף נעשו המאמצים להרחיב את המפעל ולכלול בו תקופות נוספות על אלה שאנו עוסקים בהן היום. העובדה, שהחילונ בתקופה שלאחר המקרא היו לה, ועדיין יש לה, טעמים מספקים. אך היה ברי אז, ובוודאי גם עכשיו, כי בבוא הזמן, תשתלב תקופת המקרא, וישולב החומר שכבר נאסף קודם לכן לאותה התקופה.

ב) טיבו של המילון שאנו שואפים לחבר הוגדר בתכנית "כתכלית לעצמה ולא ככלי שרת להכנת טקסטים מסוימים", זאת אומרת כמפעל בל שני. ודברים אלה יש להם משמעות ברורה, כשהם סמוכים לתיאור המילונים המצויים בידינו.

ג) לצורכו של המילון הוחלט לכוון כרטסת, שתהא מאורגנת כך, שהיא בפני עצמה בעלת ערך קיים ומוזמנת לשימוש של המחקר. זו לא תהא – כך נאמר – אסיפת פתקאות שבטל שימושן לאחר חיבור המילון; שכן צריך לזכור כי אך חלק קטן מן המובאות הנאורות, הצריכות להיאגר, ייכלל בגופו של המילון. פירושו של הדבר הקמת ארכיון-קבע לצורכו של המילון, שישאבו ממנו כותבי הערכים את החומר הנחוץ לחיבורם.

מובן אפוא, שתפקידו של הארכיון, הכרטסת, לשמש את מחברי הערכים. מהו אפוא החומר, שהארכיון חייב לספק? אי אפשר להשיב תשובה על שאלה זו, בלי להעלות בקוים כלליים ביותר תשובה לשאלה: מה צריכה להיות דמותו של ערך במילון ההיסטורי. לפני שלוש חצי שנים ניסיתי לתאר דבר זה בהרצאתי בקונגרס למדעי היהדות ושמעתי כי יצאה לפני ימים מעטים. ברור, שמבנה של ערך מילוני שייכתב – כפי שאני מקווה – בסוף שנות השבעים של המאה הזאת, אינו יכול להיות בדיוק כמבנה ערך שנכתב בסוף המאה התשע-עשרה, ואנו עדים כיצד המילון ההיסטורי הספרדי, שהוא יוצא עכשיו, מנסה להתאים עצמו לדרישות בימינו, עם שהחומר שבבילו הוכן לפי תנאים אחרים; הוא מנסה, אך אינו יכול לשנות את בסיסו.

מעריך במילון היסטורי בימינו אנו מצפים תשובות ל-7 או אפילו 8 שאלות:

1) מהן משמעותותיו של הערך, וכיצד הן מתגלות בסדר הזמנים בתעודות של הלשון? 2) מהן צורות הכתיב שלו במקורות (כתבי-יד ודפוסים)? ובעברית, כמובן: מהם ניקודיו? וכמובן, גם זה אנב ציון תאריכים ככל האפשר. 3) אלו תכונות דקדוק מיוחדות יש בו? נוסף על הציון "שם, פועל" יש בעברית שאלת מעבר ממין זכר לנקבה ולהפך – דבר מסובך מאוד; וכן מעבר ממספר רבים ליחיד ("פלוראלה טאנטום") ולהפך – תופעה המצויה בפיטו ובשירה; ובעברית יש עוד בעיה מיוחדת: שימוש בניין מסוים כמו פִּעַל במקום הקל. 4) מהו ערכו הסגנוני, זאת אומרת אם היא מלה שכיחה, והיכן? כלומר: באיזה סוג? וכן איפה אינה נמצאת כלל? 5) מהם הצירופים, שמלה מסוימת באה בהם על דרך קבע? 6) מהי האטימולוגיה שלה, או מהן ההצעות על האטימולוגיה שלה? 7) היכן אפשר לקבל אינפורמציה נוספת במחקר, כלומר נתונים ביבליוגרפיים מסוימים?

ההכנות שאנו עושים במפעל עשויות כך, שמחבר ערך מילוני לעתיד יוכל לקבל את החומר, שעל פיו ישיב תשובות על שאלות אלה.

את השאלה השמינית עדיין לא הוכרתי, כי איני רואה דרך לקבל באופן אוטומטי את החומר לתשובתה, אף לא מן המבנה של הכרטסת שלנו. והשאלה היא: מקומו של הערך המילוני בתוך התחום הסימנטי, כלומר הזכרת נרדפיו והיפוכיו של כל ערך. ובמילון היסטורי העניין מסובך יותר, כי תחום הקורבה והניגודים משתנה.

חומר ההבאות, כשהוא ערוך, לפי הסדר של א"ב, ובתוך כל ערך לפי הכרונולוגיה, נותן אפשרות תשובה מאורגנת על השאלה הראשונה בלבד, שהיא אמנם מרכזית ביותר. אבל אם אנו רוצים חומר מוכן לתשובה על השאלות האחרות, אינו בידינו, אלא אנו צריכים לקרוא בחומר הערוך בסדר הא"ב כולו ולבור ממנו את הפרטים הדרושים לתשובות האחרות, שכן, בכינוס חומר בידיים לא יעלה על הדעת לערוך מספר כרטסות מקבילות, שהרי כמעט לא יהא סוף לעבודת כפיים. רק העבודה במחשב, כשהיא מחושבת כראוי, נותנת בצורה אוטומטית לחלוטין, בלא כתיבה נוספת ובלא התערבות נוספת של העובד המדעי, אותו

חומר ההבאות, כשהוא ערוך בבחינות השונות, המאפשרות להשקיף בנקל על שפע של חומר וליצור את התשובות ע"פ העדויות.

והי בדיוק משמעותם של המפתחות הלקסיקולוגיים, שדיברתי עליהם בישיבה הקודמת, שבלעדיהם לא יצויר חומר מוכן כראוי לכתיבת ערך מילוני בימינו. ואולם תנאי לכל זה הוא – שבמחשב, במחסנו או בזיכרונו, יהיה הטקסט שבחרנו בו, הכינונו אותו וכפי שהכינונו אותו. אם אין הטקסט בו, אין רשימות ממנו; ומה שאין בטקסט לא יהיה ברשימות. לפיכך ברור, שמן הספרים – מילונים, קונקורדנציות, אוספי חומר שנעשו קודם – אין להפיק אותו החומר, אלא אם כן יכניסו אותם עצמם או את הטקסטים, שהוכנו אותם הספרים על פיהם, אל המחשב. כי לא כדאי להכניס את ספרי השימוש למחשב, אלא את הטקסטים עצמם – דבר זה נראה לי ברור, ועל כל פנים זול הרבה יותר.

הרשוני, שאדגים את דבריי בשני ערכים מילוניים:

צריך מחבר ערך במילון להגדיר את הצורה "מתגבר" בביטוי "כמעין המתגבר" (אבות ב ח). הוא מוצא מן המוכן הגדרות: "מעין שמימינו נובעים ומתרבים והולכים" (אבן שושן א, 304); או "התגבר – התחזק לעשות משהו: כמעין המתגבר" (כנעני ב, 404); או *eine stets wachsende Quelle* (הופמן בטרנס המשנה); וכן "כנחל המתגבר (אבות ו, ב) *...der immer stärker wird*... הוא יתקשה לקבל הגדרה זו במשפט: "עד חצות הלילה היה דוד מתנמנם כסוס, מכאן ואילך היה מתגבר כארי" (ברכ"ג ע"ב), שעצם צורת הזמן מביעה המשכיות ולא פעולה פונקטואלית, ונוסף על כך יש כאן רמז והקבלה לביטוי במסכת אבות "גיבור כארי". וכן קשה לקבל הגדרה מקובלת זו לגבי הנאמר ביומא לט ע"ב: "והיה אש של מערכה מתגבר, ולא היו כהנים צריכין להביא עצים למערכה חוץ משני גזירי עצים, כדי לקיים מצוות עצים; מכאן ואילך פעמים מתגבר ופעמים אין מתגבר". בעל המאמר רצה לומר, שהאש הייתה חזקה בלא שהיפיו עצים למערכה, ולא שהתגבר על מצב שהיה קודם לכן. *behielt seine Kraft* – מתרגם אל נכון גולדשמידט.

דוגמה לי, שממשנת ר"ה פ"ג מ"ח יוצא ברור, כי "מתגברים" פירושו סתם גיבורים, חזקים, מעצם ההקבלה: הפסוק מדבר בלשון קל, "וגבר ישראל"; ואילו המשנה ממיכה בהתפעל "היו מתגברים", ובוודאי שאין לפרש, שכל הזמן היו מתגברים, במובן המקובל אצלנו. ובאמת התרגום הגרמני שם נקט לשון *die Oberhand hatten*. נניח, שהכיר מחבר הערך במילון עובדה זו, אלא שהוא רוצה לדעת, אם היא מצטמצמת בתחום הפעל "גבר" בלבד או בתחום מקור הז"ל אחד בלבד, או מתפשטת על פעלים אחרים. ואם כך – עליו להיזהר בהגדרת אותם הפעלים בהתפעל. בכרססת המוקמת במפעלנו הוא יקבל את החומר לתשובה. הוא יקבל מפתח לכל הפעלים בבניין התפעל, ואפילו יותר מצומצם: לכל הבינונים בצורת "מתפעל"; ויוכל להשוות את הציטאטות אל השימוש של הפעלים בקל.

דוגמה אחרת: בארבע מיתות בית דין יש מיתת חֶנֶק, לפי מה שאנו רגילים לקרוא. בפי התימנים, וכן בכ"י עתיק, נקראת המיתה חֶנֶק. ברור, שבמילון צריכים לבוא כל הניקודים למקורותיהם, אבל כותב הערך צריך להתאמץ להעריך את מלת המשנה ולחוות דעה על צורתה. כלום לא ישאל את עצמו, היש עוד במשנה או בספרות הקרובה לה ביותר שם פעולה, ז"א שם מופשט, והוא ע"מ פֶּעַל? בנקל ימצא בחומר שלנו את כל השמות שבמשנה ובספרות הקרובה לה לפי ניקוד שתי האותיות הראשונות.

נדמה לי, שאין זו עוד דעה חדשנית בימינו, המחייבת להקדים עבודה לקסיקולוגית לעבודה לקסיקוגרפית. למטרה זו נועדו רשימותינו הלקסיקולוגיות. לא לצורכו של דקדוק – אף כי הן יסייעו לחיבור של דקדוק – אלא לצורכו של המילון.

אני מקווה, שדבריי הם תשובה ברורה, מפני מה השימוש בקונקורדנציות הקיימות

ובקונקרדנציות הנעשות ושיעשו כדרך שנעשו הקיימות, אינו מספיק לעבודה לקסיקולוגית ולקסיקוגראפית בימינו. על פיהן יוכל אדם לומר לכל היותר שידוע מקומו של ערך מילוני, אך בשום פנים לא את דרכו. הקונקרדנציות הקיימות לספרות חז"ל ממלאות תפקיד חשוב, בעזרן להוקרי הספרות הזאת והתכנים שבה, ובלא ספק יש בהן גם תועלת לבלשן, כל זמן שאין קונקרדנציות ערוכות בשיטה חדשה. אך שאלותיו של הבלשן ושל היסטוריון הלשון מתחילות רק משמצא את מראי המקומות, ועליהן אין בקונקרדנציות חומר מוכן לתשובות. ותמוה, איך לא עלה על דעת בעלי הקונקרדנציות שלנו לתת לפחות את רשימת הערכים שיש במשנה (למשל: כמה ערכים יש בה? חמישה אלפים, שמונה אלפים?), כדי שיהא אפשר להשוות שניים שלוש מקורות מאותה התקופה מבחינת אוצר המלים שלהם. באנגלית כבר ידוע, למשל, מהו אוצר המלים שהשתמש בו צ'רצ'יל, ואנו עד היום אין לנו אוצר מלים מנוי לא של המשנה, ולא של התוספתא, ולא של שום מקום אחר, דבר שהיה אפשר להשיגו אפילו בטכניקה הישנה. כל זה אמור במשובחות שבקונקרדנציות העשויות בידיים. ואולם, לצערי הגדול, עליו לומר מתוך ניסיון ממושך, שהקונקרדנציות שישנן בידינו לספרות חז"ל, וההולכות ונעשות כדמותן, אינן מקיימות כראוי את תפקידן, אפילו לא לגבי הסעיף הראשון, היינו מלאי המלים – האיננונטאר – של המקורות, שהן צריכות לשמש להם אוזניים, מפני שהן מיוסדות על טקסטים כצורתם בדפוסים מאוחרים ופעמים על הגרועים שבהם, ונמצא שחומר לשוני חשוב ביותר שישנו באותם המקורות בוודאות ובשפע – חסר מן הקונקרדנציות האלה.

הרשוני, שאדגים מה עשוי לחסור במילון ההיסטורי, אילו הסתפק עורכו במה שמציעה לו הקונקרדנציה למשנה של הרב קוסובסקי ז"ל, והמשנה היא המקור הנלמד ביותר והידוע ביותר. ניקח לדוגמה מספר משניות של מסכת ברכות בלבד:

(א) הייתה חסרה דוקומנטציה, שהמקור של "אכל" במשנה הוא לפחות גם לוכל, כמו שאין אנו יודעים מן הקונקרדנציה למכילתא, שישנו מקור של "אבד": לובד; וכמו שמן הסתם לא נדע מן הקונקרדנציה לירושלמי שיש מקור של "אסר": לוסר, כנמצא ב"שירידי הירושלמי"; ומן הקונקרדנציה לספרי לא נדע, שיש עתיד נוסר מן "אסר".

(ב) לא היינו יודעים, שיש במשנה ריבוי ל"שחר" – שחרים, והיינו חושבים שהוא בא ההל בשירת ימי הביניים בהשפעת הערבית. והלא גם כ"י קאופמן וגם לו וגם פרמה גורסים "קורין שמע בשחרים" (ולא "בשחרית").

(ג) היינו חושבים, שיש במשנה שם הצמח "כרת", שהוא כידוע המקביל הארמי של "כרישה", כראת' בערבית, והיינו רואים בו ארמזימוס במשנה. אבל העניין כשלעצמו תמוה: כשמדובר בורעים וצמחים משמש רק השם כרשה, כרשים, היינו המלה העברית; ואילו בעניין צבע השם הארמי "כרת" משמש. אם בכלל אפשר לבנות על שיקול דעת וסברה מדעית, הרי הדבר נראה ברור, שנדרה המלה הארמית מן הטקסטים הארמיים שלנו אל המשנה. שכן בכתב-היד שהוכרת, ככולם, בברכות ובסוכה, כתובה מלה אחרת, "כרתן", וזו מלה ארמית, הידועה גם בסורית, ופירושה הצבע הירוק. מובן יותר, שמונח טכני מתחום מלאכת הצביעה שאלה העברית מן הארמית, ולא את שם הצמח, הבא באותם המקורות עצמם בצורה העברית "כרישה".

(ד) לא היינו יודעים, שיש עדות ברורה ותקיפה, כי הפעל "כשל" שימש בלשון המשנה בפיעל דווקא, והיינו צריכים לסמוך על נוסח מסופק כלשהו בירושלמי ועל עדות של מדקדק שומרוני בן המאה השתים עשרה, המסיח לפי תומו: "ומה שנוגע לכבד העומד, הריהו כנון חרש, כשל" (עוואנ"ש א, 110).

יכולתי להוסיף עדויות על עדויות (כמו מִנְמָר, כנגד הנפוץ "מוגמר"), אף מן הקונקרדנציה הנעשית לירושלמי, אלא שאיני רשאי להלאות אתכם באריכות דברים.

ואולם לגבי המפעלים הקונקורדנציניים הנעשים והולכים, נראה לי, שצודק פרוס' אורבך כי יש לבקש דרך למנוע כפילות, וכפילות פירושה בזבוז. דומה אני שלמען מניעת בזבוז בכוחות עבודה, בממון לאומי, מן הראוי שתצא קריאה מצדנו לכל העוסקים בקונקורדנציות והמעוניינים בהן בלבד, ויהא הטעם מה שהוא: אם אתם מכניסים טקסט למחשב, אנה התקינהו כך, שהמילון ההיסטורי יוכל להפיק תועלת לפחות מן הטקסט המותקן. אני ניסיתי לשכנע את מר משה קוסובסקי בכך, אך נוכחתי, שאין לו עניין בכל הבעיה הזאת.

הוא משתמש במחשב בצורה מוגבלת ביותר – הוא לו כמו מכונת העתקה ומיון מסוימת – עד שאין לנו שום אפשרות להשתמש בחומר שהוא מכניסו למחשב. התעניינתי בכך, כי חשבתי שמא נוכל לפחות להשתמש בטקסט שישנו במחשב; וסברתי, כי בבוא השעה במפעלנו, נפנה אל האקדמיה למדעים ולבית המדרש בניו-יורק, ונבקש מהם את הטקסט לצורכנו של המפעל שלנו. אבל נתברר לי, שהחומר שהוא הכניס למחשב לא יצליח לעבודתנו, פשוט, אין זה טקסט. ועל כן, כשתגיע השעה לעסוק בתקופה ה' – נאמר בסוף תשל"א – נהיה מוכרחים להכניס את הירושלמי למחשב, אלא שיהא עלינו לשקול, אם כולו, או אולי רק מנה כזאת, שתספיק להשיג כל אוצר המלים שבו, מאחר שאנו איננו מעוניינים בקונקורדנציות לשמן. אבל שאלה זו לא הועמדה היום על הפרק. כשתבוא השעה, תוגש למועצה הצעה מיוסדת על בדיקת פרק מסוים מן המקור הזה.

הא' אורבך: למה לו למחבר קונקורדנציה להכניס למחשב יותר ממה שהוא נותן בציטאטה הקצרה שלו?

הא' מירקין: אנו מכניסים למחשב את הטקסט בשלמותו, רצוף, לאחר שאנו מתקינים אותו. ואז אנו יכולים לעשות בו כרצוננו: לפרקו לפי הצורך, להפיק ממנו רשימות דקדוקיות. בדרך עבודתו של קוסובסקי אי אפשר להשיג זאת, משום שלפני הכנסת הטקסט למחשב נעשתה התקנתו לצורך הקונקורדנציה שלו בלבד. (הא' בן-חיים: זו עבודת ידיים, שנעשית במחשב!) הוא רק מנצל אמצעים אלקטרוניים לשיטות ישנות, שאפשר לבצען ביד.

הא' אורבך: מטרת הקונקורדנציה שונה ממטרת המילון. היא צריכה למסור רק, אם יש מלה זו, והיכן ובאיזה הקשר היא מופיעה.

הא' בלאו: לכן אין השימוש בה אפשרי לצורך המילון.

הא' אורבך: יש צירופים, שלעולם לא יגיע אליהם המחשב מעצמו. האדם צריך ללקט בעצמו ולרשום.

הא' בלאו: יכול האדם לתת הוראה מפורטת למחשב ויעשה.

הא' בן-חיים: לא אמרתי, שהקונקורדנציה מיותרת. באתי לפרש, מדוע אין הקונקורדנציות המצויות והנעשות מספיקות את צרכינו. ואמרתי, שאפילו לא טרחו למנות את אוצר המלים.

הא' אורבך: מה בכך? ניקח את הקונקורדנציה ונמנה על פיה.

הא' בן-חיים: יש להבחין, מה הכנסת למחשב ויש ב"זיכרונו", ומה אתה רוצה לקבל ממנו ע"י כך. המטרה שלפנינו – לקבל מקסימום של חומר לא-גולמי, הדרוש למילון. וידוע מה שכתב אפשטיין ז"ל על הקונקורדנציה למשנה של קוסובסקי ז"ל. והדברים נאמרו בדרך של כבוד. הוא דרש, שלפחות ישתמש בדפוסים טובים של המשנה.

הא' אורבך: ביקורתו של אפשטיין ז"ל על קוסובסקי ז"ל ודאי שצדקה בפרטיה. אך אל נשכח: אילו הסכים קוסובסקי לעשות כל מה שדרש אפשטיין, לא הייתה לנו קונקורדנציה עד היום. הקונקורדנציה למשנה צריכה להיות מותאמת לדפוסים המצויים, שכל לומד משנה נזקק להם, והמעייין יוכל למצוא על פיהם את הנוסח מכתב-יד.

אין איש מכחיש את ערכם של כתב-יד ושל דפוסים ראשונים. אך, מבחינה ארגונית ותכליתית, איך תגיע לידי מיון ועריכה? הרי כל יום מתגלים קטעים של כתב-יד שלא ראית. מתי יהיה המילון עצמו?

הא' בן-חיים: אני קורא קטעי הגניזה אחר התקנת הטקסט, כדי להוסיף על הכרטסת. חשוב, שיהא הכול רשום בכרטסת. לא הפירוש, אלא עצם החומר.

התכנית שביקשתי – שיהיו לנו בשנת תשל"500 שנות הלשון מסוכמות, ונתחיל בחטיבה חדשה, ושבמשך שנות השבעים יהיה לנו חומר, שנוכל להתחיל לכתוב על פיו ערכים בסדר א-ב. דרושים לכך עובדים נוספים, ונקבל אותם. לא ייכתב ערך על דעת אדם אחד. ומלבד הערכים יישאר ארכיון של קבע לשימושם של חוקרים. לא יהיה כאן ריבוי של ציטטות מיותרות בנוף המילון, אבל בכרטסת יישמר כל מה שנאסף. המטרה של "מילון מיד" – זו מטרה אחרת, חשובה ומעשית כשלעצמה.

הא' אורבך: השם "מילון היסטורי" אינו השם. למעשה אוספים כאן עדויות על הלשון העברית. זה מרכז של תיעוד, ולא מפעל מילון.

הא' בן-חיים: זה שלב אל המילון.

הא' אורבך: ומתי יתחיל המילון גופו?

הא' בן-חיים: אני שמח על שאלה זו. איני יכול להבטיח דבר, אך אני חוזר על מה שאמרתי בפתיחתי. אם יוכפל חבר העובדים, יש כל הסיכוי, שבסוף שנות השבעים יהיה כל חומר ההבאות מכונס. אולם נוכל לכתוב בעוד שלוש שנים חוברת לדוגמה לתקופה שלגביה נאסף החומר, כיצד יראה ערך, ונפיץ אותה בין החכמים, לשמוע תגובתם.

הא' מלמד: איזהו מקומן של הברייתות שבתלמודים? הרי זו לשון התנאים, ומדוע לא נהג בה כמו במשנה ובתוספתא?

הא' בן-חיים: כל מה שיש בתלמוד צריך להיכנס למחשב. מה ילקח משם למילון – יחליט העורך.

הא' אורבך: הברייתות האלה שלובות בתוך טקסט של האמוראים, ויש כאן שאלה, עד היכן הן משקפות את לשונם של הראשונים, ובאיזו מידה הן מושפעות מלשון מוסריהן ועורכיהן. בזאת אי אפשר להכריע בשעת האיסוף, ורק במיון ובעריכת המילון יוכרע בדבר, מה יבוא כעדות ללשון התנאים, ולא רק ללשון התלמוד.

הא' בן-חיים: יש שני תאריכים: תאריך החיבור, ותאריך המסירה שבידנו.

הא' בלאו: שלושה – תאריך המקור, תאריך עריכתו בתוך הטקסט שהוא מובא בו ותאריך כתב-היד.

הא' מלמד: אחר הכול לשון הברייתא היא לשון התנאים, ולא לשון הבבלי.

הא' מירקין: דוגמה אחרת: "ילקוט שמעוני", שעריכתו באשכנז במאה ה'א או ה'ב,

והחומר הכלול בו בא ממקורות קדומים, וכתבי-היד שלו מן המאה הי"ד. כשהלשונות המובאים בו שווים בכול ללשונות שבמשנה ובתלמוד – אין בכך עדות לעברית שבאשכנז במאה הי"ב. אך אם הם שונים במשהו כגון צירוף של מלת חיבור או של מלת יחס, שאין כיוצא בו במקורות הקדומים, הרי זו עדות ללשון זמנו של העורך.

הא' אורבך: דרישת הא' מלמד היא, שעדות שנאספה מן הבבלי, והיא בברייתא, לא תופרד מן העדרות שבמשנה ובתוספתא.

הא' מדין: זו דרישה אל כותב הערך, ולא אל המתקינו במחשב.

הא' בן-חיים: הברייתא שבתלמוד דינה כמקור שהובא באתולוגיה, שתיקנה המלקט המאוחר לפי לשונו.

עתה אין אנו עוסקים בכתיבת המילון אלא באיסוף החומר.

הא' אורבך: יש להבחין בין צרכיה של קונקורדנציה, הרוצה לספק מראי מקומות בלבד לטקסט ידוע, ובין צרכיו של המילון. ואף על פי כן יש בעיות ויש מעשים, שעדיין נראים לי מיותרים. לדעתי כדאי להיפגש עם בעל הקונקורדנציה לירושלמי ולברר עמו, מה ניתן להפיק מעבודתו לטובת שני המפעלים.

חוק המוסד העליון ללשון העברית, תשי"ג - 1953*

הקמת המוסד ומושבו

1. (א) מוקם בזה מוסד עליון למדע הלשון העברית; המוסד הוא אקדמיה ללשון, ושמו ייקבע על ידיו.
- (ב) מושב המוסד הוא בירושלים.

תפקיד המוסד

2. תפקיד המוסד הוא לכוון את התפתחות הלשון העברית על יסוד חקר הלשון ולתקופותיה ולענפיה.

המוסד גוף מאוגד

3. המוסד הוא גוף מאוגד. הוא רשאי להתקשר בחוזים, לרכוש נכסים, להחזיק בהם ולהעבירם, לתבוע ולהיתבע, ולעשות כל פעולה למילוי תפקידיו.

הרכב המוסד

4. (א) מספר חברי המוסד יהיה לא פחות מחמישה עשר ולא יותר מעשרים ושלושה. חברים בני שבעים וחמש ומעלה לא יבואו במניין זה. לא יותר מעשרים וחמישה אחוז מחבריו יכולים להיות תושבי חוץ.

(ב) לשם מינוי חמישה עשר החברים הראשונים של המוסד, ולשם כך בלבד, יתמנה חבר מינויים אשר ארבעה מחבריו יתמנו על-ידי הממשלה, חמישה על-ידי ועד הלשון העברית ושניים על-ידי ההסתדרות הציונית העולמית. לאחר מינוי חמישה עשר החברים הראשונים על ידי החבר האמור, ימנה המוסד בעצמו את חבריו. הודעה על הרכב המוסד ועל כל מינוי נוסף של חברים תפורסם ברשומות.

(ג) כתום שנה אחת למינוי חמישה עשר החברים הראשונים, ואחרי כן מדי שנה בשנה, ימנה המוסד לא יותר משני חברים נוספים עד שיגיע מספר החברים לעשרים ושלושה; כן ימנה המוסד חבר חדש כל אימת שיתפנה מקומו של חבר מכל סיבה שהיא.

(ד) חברי המוסד מתמנים לכל ימי חייהם, אך רשאי המוסד לראות מקומו של חבר כמקום שנתפנה ולמנות אחר במקומו או למנות לו ממלא מקום זמני, אם החבר לא השתתף בישיבות המוסד שנה תמימה, או אם ידוע מראש שלא יוכל להשתתף כן, או אם נידון על עברה שבנסיבות העניין יש בה משום קלון, או אם החבר בעצמו ביקש זאת.

(ה) תוקפו של דיון במוסד לא ייפגע מחמת שנתפנה בו מקומו של חבר מחבריו, או מחמת פגם שחל במינויו.

* נתפרסם ברשומות, ספר החוקים, מס' 135, מיום כ"ו באלול תשי"ג, עמ' 168. נתקבל בכנסת ביום ט"ז באלול תשי"ג (27 באוגוסט 1953).

תיקון מס' 1 (תוספת סעי' 4 ותוספת בתוך סעי' 7) נתפרסם ברשומות, ספר החוקים, מס' 391, מיום כ"ה באדר תשכ"ג, עמ' 65. נתקבל בכנסת ביום י"ז באדר תשכ"ג (13 במרס 1963). תיקון מס' 2 (בסעי' 4 ס"ק (א)) נתפרסם ברשומות, ספר החוקים מס' 548, מיום י"ח בטבת תשכ"ט, עמ' 33. נתקבל בכנסת ביום ט' בטבת תשכ"ט (30 בדצמבר 1968).

חברי כבוד

א4. (א) המוסד רשאי למנות חברי כבוד, מבין חבריו ומבין שאינם חבריו, ובלבד שמספרם לא יעלה על מספר חברי המוסד באותה שעה.

(ב) נתמנה חבר המוסד לחבר כבוד, רשאי המוסד למנות חבר אחר למילוי המקום שנתפנה.

חברים-יועצים

5. המוסד רשאי למנות חברים-יועצים, ובלבד שמספרם לא יעלה על מספר חברי המוסד.

מנהלה

6. ענייני המוסד יתנהלו על ידי מנהלה שתיבחר על-ידי חברי המוסד.

תקנון

7. המוסד יתקין תקנון ובו ייקבעו, בין היתר –

- (1) הכללים שלפיהם ימנה המוסד את חבריו ואת חברי הכבוד;
- (2) סדרי העבודה של המוסד וועדותיו;
- (3) הכללים שלפיהם יתמנו חברים-יועצים למוסד ותפקידיהם;
- (4) הרכבם, אופן הקמתם, תפקידם וסדרי עבודתם של המנהלה ומוסדותיו האחרים של המוסד;
- (5) סדרי הכנת התקציב ואישורו, והוראות בדבר המשק והנהלת הכספים.

אישור ופרסום ברשומות

8. תקנון המוסד וכל שינוי או תיקון בו טעונים אישור של שר החינוך והתרבות ויפורסמו ברשומות.

החלטות המוסד

9. המוסד יפרסם לא פחות מפעמיים בשנה את החלטותיו בענייני הלשון העברית.

החלטות שפורסמו ברשומות

10. החלטות המוסד בענייני דקדוק, כתיב, מינוח, או תעתיק, שנתפרסמו ברשומות על ידי שר החינוך והתרבות, יחולו על מוסדות החינוך והמדע, על הממשלה, מחלקותיה ומוסדותיה ועל הרשויות המקומיות.

המוסד נוף נתמך

11. השתתפות המדינה בתקציב המוסד תהיה כלולה בתקציבו של משרד החינוך והתרבות.

הוראת מעבר

12. ביום תחילת תוקפו של תקנון המוסד יעברו למוסד כל הזכויות, הנכסים וההתחייבויות של ועד הלשון העברית, וועד הלשון העברית יחדל.

ביצוע

13. שר החינוך והתרבות ממונה על ביצוע חוק זה.

תקנון האקדמיה ללשון העברית*

פרק ראשון: האקדמיה, מטרותיה ומוסדותיה

1. "המוסד העליון ללשון העברית" נקרא האקדמיה ללשון העברית (להלן – האקדמיה).
2. מטרותיה של האקדמיה אלו הן:
 - (א) לעשות לכינוסו ולחקירתו של אוצר הלשון העברית לכל תקופותיה ושכבותיה;
 - (ב) לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית, תולדותיו וגלגוליו;
 - (ג) לכוון את דרכי התפתחותה של הלשון העברית לפי טבעה, לפי צרכיה ואפשרויותיה בכל תחומי העיון והמעשה, באוצר המלים, בדקדוק, בכתיב, ובתעתיק.
3. מוסדותיה של האקדמיה אלו הם: המליאה, המנהלה, הוועדים למפעלי הלשון, הוועד האמרכלי והוועדות.
4. לביצוע עבודתה מקיימת האקדמיה מזכירות מדעית ומזכירות אמרכלית. המליאה תהא רשאית להקנות לחבר מחברי המזכירות המדעית זכות דעה מחליטה בענייני לשון.

פרק שני: המליאה

5. התפקידים המסורים למליאה אלו הם:
 - (א) אישור הדינים והחשובות של המנהלה על פעולת האקדמיה;
 - (ב) אישור תכניות הפעולה;
 - (ג) אישור הצעת התקציב;
 - (ד) אישור הצעותיהן של הוועדות בתחום המינוח והדקדוק (המליאה מוסמכת להטיל תפקיד זה על המנהלה או על אחד הוועדים הקיימים או על ועדה מיוחדת שהיא תבחר לשם כך);
 - (ה) הכרעה בכל שאלה, בין בתחום הלשון ובין בתחום הארגון, שהמנהלה או חמישה מחברי האקדמיה רואים אותה כיסודית (להלן – שאלה יסודית);
 - (ו) הכרעה בשאלות לשון, ששתי ועדות או יותר נחלקו בהן;
 - (ז) בחירת המנהלה, הוועדים והוועדות;
 - (ח) בחירת חברים לאקדמיה.
6. המליאה מתכנסת לישיבה מן המניין אחת לחודשיים, ממרחשוון עד סיוון ועד בכלל.
7. המליאה מתכנסת לישיבה שלא מן המניין על פי החלטת המנהלה או על פי הצעת חמישה חברים.
8. המליאה מוסמכת להתכנס לישיבה שלא מן המניין לשמוע הרצאות מדעיות בלבד או לרגל מאורע חשוב במדינה.

* נתפרסם ב"קובץ התקנות" מס' 465 מיום ו' באב תשי"ד, עמ' 1162.
 תיקון מס' 1 (תוספת בתקנה 4 ושינוי בסע' 43) נתפרסם ב"קובץ התקנות" 816 מיום כ"א באב תשי"ח, עמ' 1718.
 תיקון מס' 2 (שינוי בתקנות 11, 12, 14) נתפרסם ב"קובץ התקנות" 2398 מיום י"ב בסיוון תשכ"ט, עמ' 1547.

9. ישיבות המליאה פתוחות לקהל על פי החלטת המנהלה על כל אחת ואחת מהן.
10. עשרה ימים קודם לישיבה מן המניין שולחים הזמנות לחברים ומצרפים להן פירוט סדר היום וחומר העומד לדיון.
11. המניין הדרוש לקיים ישיבת המליאה לשם דיון בכל עניין שהוא, להוציא את העניינים המנויים בתקנה 12, הוא מספר חברי האקדמיה השווה לרוב מניינם של חבריה לפי סעיף 4 של החוק, הנמצאים אותה שעה במדינה.
12. המניין הדרוש לקיים ישיבת המליאה לשם דיון בשינויים בתקנון, לשם בחירת חבר חדש או לשם ביטול חברותו של חבר באקדמיה, הוא מספר חברי האקדמיה השווה לשני שלישים של מניין חבריה לפי סעיף 4 של החוק, הנמצאים אותה שעה במדינה.
13. כל החלטות המליאה, להוציא החלטות בעניינים המנויים בתקנות 14-15, מתקבלות ברוב דעות מוחלט של החברים המשתתפים בישיבה. אם הדעות שקולות, זכות ההכרעה מסורה ליושב ראש בישיבה.
14. החלטות הנוגעות בכל שינוי בתקנון או בביטול חברותו של חבר באקדמיה מתקבלות בדעותיהם של מספר חברי האקדמיה השווה לשני שלישים של מניין חבריה אותה שעה לפי סעיף 4 של החוק, הנמצאים אותה שעה במדינה.
15. לבחירת חבר דרוש בהצבעה ראשונה ושנייה רוב דעות של שני שלישים מן החברים המשתתפים בישיבה; בהצבעה שלישית – רוב דעות מוחלט.
16. אין המליאה מחליטה על הצעה, אלא אם כן נדונה תחילה בשתי קריאות במנהלה, בוועד או בוועדה, שהוטל עליהם לברר את ההצעה ולהביאה לפני המליאה לשם החלטה.

פרק שלישי: המנהלה

17. אחת לשנתיים בוחרת המליאה מנהלה מבין חבריה. חברי המנהלה הם: הנשיא, סגן הנשיא ויושבי-ראש של הוועדים.
18. הנשיא עומד בראש האקדמיה, ואלה תפקידי:
 - (א) הוא אחראי בפני המליאה לכל פעולות האקדמיה ולדרכי עבודתה, מביא לפניה את הדין וחשבון השנתי של המנהלה ומייצג את האקדמיה כלפי חוץ;
 - (ב) הוא קורא לישיבות המליאה מן המניין ושלא מן המניין לפי תקנות 6 ו-7 ויושב ראש בישיבות אלו;
 - (ג) הוא רשאי להשתתף בישיבות כל הוועדים והוועדות ולהצביע בהן, אלא שיושבי ראש של הוועדים והוועדות מנהלים את הישיבות.
19. נעדר הנשיא, ממלא סגן הנשיא את מקומו של הנשיא; נעדרו הנשיא וסגן הנשיא, המנהלה מטילה על אחד מחבריה את תפקידי הנשיא לשעת היעדרו.

פרק רביעי: הוועדים

20. ועדים נבחרים מבין חברי האקדמיה לשם עריכת תכניות למפעלי האקדמיה ולשם ניהולם, והם אחראים לביצועם בפני המנהלה. את מספר הוועדים קובעת המליאה לפי הצורך.
21. כל ועד הוא של שלושה חברים לכל הפחות או של חמישה חברים לכל היותר.
22. חברי הוועדים ויושבי-ראש שלהם נבחרים במליאה.
23. כל ועד מעמיד, בהסכמת המנהלה, ועדות, לפי הצורך, לשם ביצוע פעולות מפורטות.

24. כל ועד מתכנס אחת לחודש לסקור את מצב העבודה בוועדות ולהתאמה.
25. ועד אמרכלי נבחר מבין חברי האקדמיה לשם עריכת תקציבה של האקדמיה והנהלת משקה. הוא אחראי בפני המנהלה לכיצוע הפעולות המסקיות של האקדמיה ולנכסיה.
26. הוועד האמרכלי הוא של שלושה חברים לכל הפחות.
27. חברי הוועד האמרכלי והיושב ראש שלו נבחרים במליאה.
28. החלטות הוועד האמרכלי בשאלות יסודיות טעונות אישור המליאה.

פרק חמישי: הוועדות

29. המליאה או הוועדים מעמידים את הוועדות.
30. בוועדות משתתפים: חברי האקדמיה או חברים-יועצים של האקדמיה, ובשעת הצורך גם אנשים מחוץ לאקדמיה כמומחים לעניינים הנדונים בוועדה.
31. בכל ועדה משתתפים בדרך כלל שניים מחברי האקדמיה או מן החברים-יועצים של האקדמיה. במקרים יוצאים מן הכלל מסתפקים בחבר אחד מחברי האקדמיה או מן החברים-יועצים של האקדמיה.
32. ועדות שהעמידה המליאה, חבריהן נבחרים במליאה; ועדות שהעמידו הוועדים לפי תקנה 23, המנהלה ממנה אותן על פי הצעת הוועדים.
33. כל ועדה דנה בעניינים שבתחום דיוניה בשתי קריאות, ולאחר הקריאה השנייה מביאה הוועדה את תוצאות דיוניה והצעותיה לפני הוועד האחראי לה; הוועד מעביר את הצעות הוועדה למנהלה, והמנהלה מביאה אותן לאישור המליאה או לאישור המוסד שהוסמך לכך לפי תקנה 5 (ד); בעניין שאלות יסודיות נוהגים לפי תקנה 5 (ה).

פרק ששי: פרסומי האקדמיה

34. האקדמיה מוציאה כתבים הן לבדה והן בשותפות עם מוסדות אחרים.
35. האקדמיה מוציאה כתבים, שבהם היא מפרסמת:
- (א) את החלטותיה בענייני הלשון (כגון דקדוק, כתיב ומינוח) ובכל שאר העניינים שבתחום פעולתה;
- (ב) דינים וחשבונות על פעולתה;
- (ג) זיכרון דברים של הוויכוחים המדעיים בישיבות המליאה;
- (ד) זיכרון דברים של הוויכוחים המדעיים בישיבות שאר מוסדותיה, אם המנהלה רואה צורך בכך;
- (ה) מחקרים של יחידים בתחום חקר הלשון העברית ובחומים הסמוכים לו.
36. ואלה הם כתבי האקדמיה:
- (א) "זיכרונות האקדמיה ללשון העברית", שבהם מתפרסמים העניינים הכלולים בתקנה 35 (א)-(ד);
- (ב) מילונים כלליים ומקצועיים;
- (ג) קבצים, כתבי עת וספרים, שבהם מתפרסמים מחקרים של יחידים כאמור בתקנה 35 (ה).
37. האקדמיה מוסמכת להשתתף על ידי תמיכת כסף בהוצאת מחקרים של יחידים או בהוצאת מחקרים מקובצים, אבל אין היא מתחייבת על ידי כך להיות אחראית לפרסומם.
38. האקדמיה בוחרת בישיבת המליאה ועד לפרסומים של שלושה חברי האקדמיה

לכל הפחות. על ועד זה מוטל לבחון, אם העבודות המוצעות לפרסום – חוץ ממאמרים המיועדים לפרסום בקבצים ובכתבי עת, כאמור בתקנה 40 – כשרות משום טיבן.

39. ועד הפרסומים מציע לפני המנהלה עורכים וקריינים לפרסומים, הן מחברי האקדמיה והן מחוצה לה, והמנהלה ממנה אותם. מינוי עורכים לקבצים ולכתבי עת טעון אישור המליאה.

40. אין דבר מתפרסם, אלא אם כן המליץ ועד הפרסומים על פרסומו. פרסום מאמרים בקבצים ובכתבי עת נתון לדעתו של העורך בלבד.

פרק שביעי: החברות באקדמיה

41. חברי האקדמיה והחברים-היועצים של האקדמיה נבחרים מבין חוקרי לשון וסופרים עבריים.

42. חבר האקדמיה הנמצא בארץ חייב להשתתף בישיבות המליאה, בישיבות הוועד, שהוא חבר בו ובשתי ועדות לענייני לשון (חבר, המשתתף בשני ועדים או יותר, אינו חייב להשתתף אלא בוועדה אחת לענייני לשון).

43. (א) חבר-יועץ של האקדמיה ישתתף בישיבות המליאה, ויש לו בה דעה מחליטה בענייני לשון האמורים בסעיף 2(ג) ודעה מייעצת בכל שאר העניינים שבתחום פעולתה של האקדמיה; נבחר לאחד הוועדים, ישתתף בו בדעה מחליטה.

(ב) חבר-יועץ של האקדמיה, הנמצא בארץ, חייב להשתתף לפחות בשתי ועדות לענייני לשון.

44. חבר האקדמיה או חבר-יועץ של האקדמיה אינו רשאי להיעדר, בלא סיבה מספקת, מישיבות מוסדות האקדמיה שהוא חבר בהם.

45. חברי האקדמיה והחברים-היועצים של האקדמיה מקבלים לשם חוות-דעה את תוצאות דיוניהם של הוועדים והוועדות בענייני לשון קודם הבאתן למליאה או למוסד שהוסמך לכך לפי תקנה 5 (ד).

46. חברי האקדמיה והחברים-היועצים של האקדמיה מקבלים את כתבי האקדמיה חתום.

פרק שמיני: דרכי הבחירות וההצבעה

47. הבחירות הן חשאיות.

48. סדר ההצבעה בבחירת הנשיא, המנהלה ושאר מוסדות האקדמיה כך הוא:

(א) מצביעים על ידי פתקאות;

(ב) כותבים בפתקה את שם המועמד או שמות מועמדים אחדים, אך לא למעלה

מן המספר הדרוש (כגון בבחירת ועדים);

(ג) מועמד שזכה ברוב מוחלט בהצבעה ראשונה, נבחר;

(ד) לא זכה שום מועמד ברוב מוחלט, חוזרים ומצביעים בשנייה, אף פעם זו

ללא הגבלה בהצעת המועמדים;

(ה) לא זכה שום מועמד ברוב מוחלט אף בהצבעה שנייה, חוזרים ומצביעים

בשלישית על אותם המועמדים, שזכו בכל מספר-דעות שהוא בהצבעה השנייה;

(ו) זכו מקצתם של המועמדים ברוב מוחלט בהצבעה הראשונה או השנייה,

נבחרו; שאר המועמדים, שזכו בכל מספר-דעות שהוא, עומדים להצבעות נוספות עד

שישיגו רוב מוחלט;

(ז) היו חמש הצבעות לבחירת נשיא ולא נבחר, זקן החברים ממלא תפקידי הנשיא עד לשיבה שבה נבחר נשיא;

(ח) היו חמש הצבעות לבחירת יושב ראש לאחד הוועדים ולא נבחר, וכך נמצאה המנהלה חסרה, המנהלה משלימה את מניינה דרך סיפוח, ובלבד שלא תספח יותר משני חברים;

(ט) זכו שני מועמדים או יותר במספר שווה של דעות, הגורל מכריע ביניהם;

(י) מי שנבחר ואין בידו לשמש בתפקידו מכל טעם שהוא, המנהלה ממנה חבר שימלא את מקומו עד לשיבה הקרובה של המליאה.

49. סדר בחירת חברים כך הוא:

(א) מציעים מועמד לחברות באקדמיה לפני המליאה לכל המאוחר בישיבתה

הקודמת לישיבת הבחירה. כל הצעה טעונה חתימתם של שלושה חברים מציעים;

(ב) בישיבת הקודמת לישיבת הבחירה מעמידה המליאה ועדה לכירור סגולותיו

של המועמד והוועדה מביאה את מסקנותיה לפני המליאה בישיבת הבחירה; הדיון במסקנותיה של הוועדה הוא סודי.

פרק תשיעי: הכנת התקציב

50. שנת הכספים של המדינה היא שנת הכספים של האקדמיה.

51. המזכירות האמרכלית, בהתייעצות עם המזכירות המדעית, מכינה בכל שנה, עד סוף אוקטובר, את הצעת התקציב לשנת הכספים הסמוכה ומגישה אותה לוועד האמרכלי. הוועד האמרכלי חייב לסיים את הדיון בהצעה לכל המאוחר בחודש ינואר ולהביאה לפני המנהלה.

52. המליאה רשאית לקבל את ההצעה כמות שהיא, לתקן אותה או לדחותה. דחתה המליאה את ההצעה, קורא הנשיא במשך שבועיים לישיבת המליאה שלא מן המניין לדון בהצעת התקציב החדשה, שהוכנה לפי עקרונות, שנקבעו בישיבת המליאה הקודמת.

53. ביצוע התקציב מסור לידי של הוועד האמרכלי. חתימתם של שניים מתוך ארבעה המנויים לקמן מחייבת את האקדמיה בכל עסקאותיה; ואלה הם הארבעה: הנשיא, סגן הנשיא, יושב ראש הוועד האמרכלי וסגן יושב ראש הוועד האמרכלי. נעדרו אלו, המנהלה והוועד האמרכלי נותנים את זכות החתימה לשני חברים אחרים של המנהלה והוועד האמרכלי.

פרק עשירי: שונות

54. לתקנון זה ייקרא "תקנון האקדמיה ללשון העברית, תשי"ד - 1954".